

Dış Yardım Mekanizması Olarak Uluslararası Burs Programları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Özet

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına diğer ülkelerin destek olması bağlamında dış yardımlar, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli bir dış politika aracı olarak öne çıktı. Etkililikleri, hedefleri gibi farklı konularda eleştiriler getirilmesine rağmen dış yardımlar ülkelerin kalkınma çabalarına önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bununla birlikte ülkelerin kalkınması için beşerî sermayenin geliştirilmesi hayati önemde görülmekte, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların temel hedefleri arasında sayılmaktadır. Kalkınma iş birliği aktörleri, sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak, beşerî sermaye oluşturmak, ülkeler arasında kalıcı bağlar oluşturmak için uluslararası öğrencilere yönelik çeşitli burs programları yürütmektedir.

Bu makale güncel tartışmalarla birlikte dış yardımları ve bu yardımların önemli bir parçası olarak görülen uluslararası burs programlarını ele alınacak ve bu alandaki sınırlı Türkçe literatüre katkı sağlamaya çalışacaktır. Yardım sağlayan ülkelerin burs programlarının hedefleri ile ülkelerin kalkınma planlamalarının ne derece örtüştüğü analiz edilecektir. Bu çerçevede ABD, Almanya, Avustralya, Brezilya, Çin ve Japonya uygulamalarının yanı sıra Türkiye'nin burs programları dış yardımlar bağlamında incelenecektir. Ülkelerin kalkınma çabalarında en büyük ihtiyaç olan nitelikli beşerî sermayenin geliştirilmesi bağlamında önemli katkı sunma potansiyelini haiz burs programlarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Siyasî Tarih, Dış Yardımlar, Uluslararası Burs Programları

International Scholarship Programs in Foreign Aid: A Comparative Analysis

Abstract

Foreign aid has become an important foreign policy tool in supporting countries' development efforts, especially in the post-World War II period. Despite the concerns about its efficiency and goals, foreign aid can make a significant contribution to countries' development efforts. However, human capital development is vital for developing countries and it is counted among the main objectives of countries and international organizations. Development cooperation actors implement various scholarship programs for international students to promote sustainable development and economic growth, reduce poverty, create human capital, and build a strong relationship between countries..

This article focuses on foreign aid and international scholarship programs as an essential part of foreign aid with current discussions on these topics and tries to contribute to the development of the limited literature on this topic. To what extent objectives of international scholarship programs are consistent with the development strategies of developing countries will be analyzed. In this sense, the scholarship programs of the following countries: the US, Germany, Australia, Brazil, China, Japan, and Turkey will be discussed within the context of foreign aid. Suggestions will also be provided for the development of scholarship programs that have significant potential for developing qualified human capital, which is considered to be important for countries' development efforts.

Keywords: International Relations, Political History, Foreign Assistance, International Scholarship Programs

Giriş

Uluslararası ilişkiler literatüründe sıkça tartışılan dış yardımlar esasen Soğuk Savaş yıllarında yaygınlaşan bir diplomasi aracı olarak ortaya çıktı. Dış yardım teorik olarak bir ülkenin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına destek olmak amacı ile kaynak, imkân, bilgi ve tecrübe aktarımı olarak tanımlanmaktadır.¹ Kalkınmanın ülke içi dinamiklerle sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda ülkeler dış yardımlara ihtiyaç duymaktadırlar. Klasik Realist Okul'un bir teorisyeni olan Morgenthau, dış yardımı modern dönemin uluslararası ilişkilere getirdiği bir yenilik olarak görmektedir.² Kendi çıkarını önceleyen ulus devletin kamu kaynaklarını farklı bir ülkenin refahını artırmak üzere kullanması ilk etapta eleştirilmiş olsa da bugün gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik olarak kalkınmalarına destek sağlamaları uluslararası ilişkilerde genel kabul gören bir norm haline gelmiştir. Bu bağlamda kalkınma iş birliği, uluslararası ilişkilerin önem verilen konularından birisidir.³

İkinci Dünya Savaşından sonraki süreçte güç dengelerinin değişmesi sonucu oluşan yeni düzende aktif rol oynamak isteyen başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) olmak üzere farklı ülkeler, daha çok ekonomik ve politik nedenlerle diğer ülkelere yardım yapmayı dış politika gündemlerine aldılar. Soğuk Savaş sürecinde dış yardım politikaları, yaşanan rekabet ortamındaki uluslararası konjonktürün de etkisiyle tüm dünyada hızlı bir şekilde gelişti. Dış yardımların, teoride öngörüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlayacak kaynak ve bilginin daha çok karşılıksız olarak sağlanması amacı, yardım sağlayan ülkelerin ulusal çıkarlarının birinci öncelik olarak görülmesi sebebi ile ne derece gerçekleştirebildiği, bu alandaki en büyük tartışma konularından birisi olageldi.⁴ Soğuk Savaşın sona ermesi uluslararası ilişkilerin doğasını etkilediği gibi ülkelerin dış yardım politikalarında da değişiklikleri beraberinde getirdi. Süreçte dış yardım, uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez bir parçası olmaya devam etti. Bununla birlikte yardım sağlayan gelişmiş ülkeler ve yardım alan gelişmekte olan ülkeler tanımları da değişime uğramış; 1990 sonrasında geleneksel olarak yardım sağlayan ülkeler olarak kabul edilen gelişmiş ülkelerin yanında farklı birçok ülke dış yardım sağlamaya başladı.⁵ Hatta Türkiye örneğinde görüldüğü üzere hem yardım alan hem de yardım sağlayan ülkeler uluslararası kalkınma iş birliğine dahil oldu.

Ülkeler tarafından gerçekleştirilen dış yardımlar, bir diğer adı ile kalkınma yardımları, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını desteklemek üzere diğer ülkeler tarafından sağlanan yardımları ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) bu yardımların; proje ve programlar, nakit transferleri, aynı yardımlar, eğitim kursları, araştırma projeleri, borç hafifletme operasyonları ve sivil toplum kuruluşlarına yapılan yardımlar şeklinde olabileceğini belirtmektedir.⁶ Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına destek vermek amacıyla sağlanan bu yardımlar dört başlık altında toplanmaktadır: i. kamu kaynağı kullanılarak yapılan ve çoğu hibe niteliğinde olan Resmî

¹ OECD. *SAC Glossary of Key Terms and Concepts*. <https://www.oecd.org/dac/dac-glossary.htm> (Erişim: 15.5.2021)

² Hans Morgenthau. "A Political Theory of Foreign Aid." *The American Political Science Review*, 56 (2) 1962, s. 301.

³ Carol Lancaster, *Foreign Aid: diplomacy, development, domestic politics*. Chicago: The University of Chicago, 2007.

⁴ A.g.e. s.25-61.

⁵ Felix Zimmermann ve Kimberly Smith. "More Actors, More Money, More Ideas For International Development Co-operation" *Journal of International Development*, 2011, s. 726.

⁶ OECD. *SAC Glossary...*

Kalkınma Yardımları (RKY), ii. kalkınma amaçlı olmayan geri ödemeli kredi ve borç işlemleri olan diğer resmî akımlar, iii. özel sektör veya kamu-özel ortaklıkları tarafından piyasa şartlarına uygun olarak gerçekleştirilen dış yatırımları ifade eden özel sektör yatırımları ve iv. sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından kendi öz kaynakları veya kamu kaynaklarından sağlanan yardımlardan oluşmaktadır. Bu yardımların ilk ikisi resmî akımlar olarak tanımlanırken, diğer ikisi kalkınmanın finansmanında özel akımlar olarak tanımlanmaktadır.⁷ RKY sağlayan ülkelerin OECD çatısı altında 1960 yılında oluşturduğu ve mevcut uluslararası yardım sisteminin temelini oluşturan, yardımla ilgili kurumsal gelişmelerde önemli bir rol oynayan Kalkınma Yardımları Komitesi'ne (DAC) göre RKY, yardım sağlayan ülkelerin resmî kurumları tarafından verilen temel amacı yararlanıcı ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemek olan ve en az %25 oranında hibe niteliği taşıyan imtiyazlı krediler olarak tanımlanmaktadır.⁸

Yardım sağlayan konumunda olan ülkeler ile bu kaynakların hedefindeki faydalanıcı ülkeler arasında ortaya çıkan karşılıklı ilişki, yardım sağlayan ülkenin benimsediği yardım anlayışı ve gözettiği stratejik çıkarlar, yararlanan ülkenin sosyo-ekonomik seviyesi başta olmak üzere, pek çok faktörden etkilenmektedir. Bu durum da kalkınma yardımları kapsamında ortaya konulan politikalardan sahada hayata geçirilen uygulamalara kadar her noktada çeşitli farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar dış yardımlar hibe niteliğinde hatta acil yardımlar gibi insani ihtiyaçlar için yapıyor olsa da bugüne kadar ülkelerin uzun vadede kendi dış politika öncelikleri ve çıkarlarını gözetmeden diğer ülkelere uzun vadeli yardım sağladığı savunulamaz.⁹ Dış yardım sağlayan ülkeler bu faaliyetlerini teşvik eden ekonomik veya politik çeşitli motivasyonlara sahiptir. Dış yardımların sağlanmasında asıl önemli olan faktör, yardım sağlayan ülkelerin yardımın sonucundan beklediği ekonomik ve siyasî faydalardır. Sonuçta kalkınma yardımları taraflar açısından değerlendirildiğinde; daha çok politika, ekonomi, dini bağlar, tarihi-kültürel yakınlık, insani sorumluluk, ideolojik etkenler, güvenlik gibi pek çok ögeyi içerebilmektedir. Bu çerçevede afet, salgın, acil durum ve benzeri durumdaki yardımlar da insani amaçlar öne çıksa da askeri, teknik, ekonomik ve diğer yardım ve iş birliği türlerinde siyasî amaçlar öncelenebilmektedir.¹⁰

Tüm bu eleştirilere rağmen kalkınma süreçlerinde çeşitli finansman mekanizmaları yanında hibe yönü ağırlıklı olan RKY, gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. RKY'nin bir türü olan teknik yardımlar kapsamında uzman insan gücü transfer edilerek bilgi ve tecrübe aktarımı sağlanmakta ve yardımların etkili bir şekilde ekonomik büyümeye katkı sağlaması hedeflenmektedir. Uzun vadede kalkınmanın en temel parçası olan sosyal altyapının güçlendirilmesi bağlamında eğitim altyapısının güçlendirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik yardımlar ise özel önem taşımaktadır. Eğitim kapsamında yardım sağlayan ülkelerin geliştirdiği programların başında ise uluslararası öğrencilere sağlanan yükseköğrenim bursları gelmektedir. Uluslararası burs programları ve teknik iş birliği gibi yardımları dış yardımlar altında değerlendirilen acil insani yardımlardan ayıran temel hususlardan birisi de nesiller boyu aktarılan fakirlik ve genel olarak sosyoekonomik

⁷ TİKA. *Kalkınma Yardımlarına İlişkin Tanımlar ve Örnekli Açıklamalar*. Ankara: TİKA, 2010, s. 4; Kalkınma Bakanlığı. *Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği, Metotlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. x.

⁸ OECD. *Official development assistance – definition and coverage*.

<https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/officialdevelopmentassistance/definitionandcoverage.htm> (Erişim: 15.05.2021).

⁹ Yahya Gülseven. "An Assessment Of The Measurement Of Official Development Aid: Uncertainties and Inconsistencies. *Avrasya Etüdleri*, 2020, s. 5-29; Esat İpek ve Erdal Tanas Karagöl. "Geleneksel Kalkınma Yardımı Anlayışına Eleştirel Bir Bakış". *OPUS*, 10(15), 2020: 5410-5437.

¹⁰ Şebnem Tosunoğlu. "Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası: Eğilimler ve Hedefler." *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4(10), 2015, s. 21.

eşitsizliklerin giderilmesinde daha etkin olmalarıdır. Kalkınma yardımları açısından uluslararası burs programları temel olarak ülkelerin kalkınma çabalarında her alanda duyulan nitelikli beşerî sermayenin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda halen 196 ülkede 183 uluslararası burs programı uygulanmaktadır. Bu programlardan %78'i belli bir alanda diploma/derece eğitimi alan öğrencileri desteklemektedir. Bu burs programlarının %38'i faydalanıcılarının eğitim süreçlerindeki tüm masraflarını karşılarken, %59'u yararlanıcıların vatanına dönmesini şart koşmaktadır.¹¹

Faydalanıcı ülkelerin kalkınmasına yönelik sunulan desteklerin gerçek manada katkı oluşturabileceği sektörlerin başında eğitim ve sağlık gelmektedir.¹² Bu iki sektör, bir ülkenin kalkınması için hayati öneme sahiptir. Kalkınmanın temel aktörü olacak beşeri sermayenin oluşumu ve gelişimi için başat unsur olan eğitimin desteklenmesine yönelik sunulan yardımlar önem kazanmaktadır. Kalkınma açısından, eğitim ve eğitim politikaları, büyük ölçüde düzenli bir toplumsal değişimin stratejik aracıdır. Eğitim sürdürülebilir kalkınma için en güçlü ve denenmiş araçlardan biridir. Eğitime yapılacak yatırım küresel olarak rekabet edebilecek dinamik bir işgücünün oluşmasını sağlayarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın kapılarını açmaktadır. Eğitime destek verilmesi uluslararası kalkınma iş birliğinin temel taşlarından birisi olmuştur. Daha önce de değinilen BYKH kapsamında öncelik verilen konularından bir tanesi de eğitim olmuştur.¹³ Bu durum ülkeler tarafından sağlanan RKY'de kendisini göstermektedir. Eğitim alanında gerçekleştirilen kalkınma iş birliği faaliyetlerini de kapsayan iktisadi ve sosyal altyapının iyileştirilmesine yönelik yardımların toplam yardımlar içerisindeki payı 1970-1979 döneminde ortalama % 21'den, 2000-2011 döneminde % 37'ye yükseldi.¹⁴ 2019 geldiğimizde ise bu oran % 53'e yükseldi.¹⁵ 2015 yılında BM tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri olarak belirlenen 17 maddenin hemen hepsi de beşeri sermayenin geliştirilmesini gözetmektedir.¹⁶ Bu bağlamda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik sağlanan burs programları kalkınma yardımları açısından özel önemi haizdir. Bunun bir nedeni de uluslararası bursların temel amacının faydalanan kişilere belirli değerleri, fikirleri ve kültürü aşılacak olmasıdır.¹⁷ Bu nedenle uluslararası burslar, bireylerin dönüşümüne ve dolaylı olarak toplumlarının dönüşümüne imkân sağlayabilmektedir.

Bu makale dış yardımlar kapsamında sağlanan farklı destek mekanizmalarından birisi olan uluslararası öğrencilere yönelik burs programlarında yardım sağlayan ülkelerin temel motivasyonları ile bu programların alıcı ülkelerin kalkınma hedefleriyle ne ölçüde örtüştüğünü tartışacaktır. Sosyal altyapının güçlendirilmesi bağlamında kritik önemi haiz nitelikli insan kaynağı ihtiyacının sağlanmasına hizmet etmesi hedeflenen uluslararası burs programlarının kalkınma iş birliği süreçlerindeki payı ABD, Avustralya, Almanya, Japonya, Çin, Brezilya ve Türkiye uygulamaları üzerinden analiz edilecektir. İlk beş ülkenin uluslararası burs programları

¹¹ Laura W. Perna, Kata Orosz, Bryan Gopaul, Zakir Jumakulov, Adil Ashirbekov, ve Marina Kishkentayeva. "Promoting Human Capital Development: A Typology of International Scholarship Programs in Higher Education." *Educational Researcher*, 43 (2), 2014, s. 68.

¹² Lancaster, *Foreign Aid...*, s.39.

¹³ Musa Kulaklıkaya. "Kalkınma Yardımında Dünyadaki Son Trendler ve TİKA." *Uluslararası Ekonomik Sorunlar* 31, 2011, s. 18.

¹⁴ Kalkınma Bakanlığı, *Kalkınma İçin...*, s. 27.

¹⁵ OECD. *Aid (ODA) by sector and donor [DAC5]*, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=Table5>, (Erişim: 29.05.2021).

¹⁶ BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için bakınız: <https://sdgs.un.org/goals>, (Erişim: 29.05.2021)

¹⁷ Uluslararası ilişkilerde çıkar ve güçten ziyade ortak oluşturulan ve benimsenen değerlere vurgu yapan İnşacılık teorisi Klasik Realist ve İdealist teorilerin yanında pek çok konuda farklı değerlendirmeler sunmaktadır. Burs programlarının uzun vadeli sonuçlarına ilişkin tartışmaların daha iyi kavranabilmesine katkı sağlayacak İnşacılık Okulunun yaklaşımlarına ilişkin daha detaylı bilgi için bakınız: Alexander Wendt. *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, İstanbul: Küre, 2012.

geleneksel olarak dış yardım politikalarının bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bunlar yanında Brezilya ve Türkiye ise son yıllarda güney-güney işbirliği kapsamında uluslararası burs programları dikkat çeken ülkelerdir. Bu ülkeler kalkınma yardımları kapsamında uluslararası burs programlarına yer vermeleri, programları OECD raporları ve literatürde öne çıkan ülkeler olmaları hasebi ile belirlendi.¹⁸ Ele alınacak farklı ülke uygulamaları uluslararası burs programlarının dış yardım çerçevesinde farklı açılardan değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede makalenin ilk bölümünde dış yardımlar kapsamında RKY'nin tanımı, yöntemleri ve hedefleri yanında etkililiğine ilişkin eleştiriler ele alınacaktır. İkinci bölümde resmî kalkınma yardımı olarak burs programları, ülkelerin kapasite inşasına katkısı ve uygulamada karşılaşılan farklılıklar analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise çeşitli ülkeler ve Türkiye'nin uluslararası öğrencilere yönelik burs programları, bu programların hedefleri ve resmî kalkınma yardımlarının amaçları ile ne derece uyuşabildikleri değerlendirilecektir.

Uluslararası Burs Programlarına Genel Bir Bakış

Uluslararası burs programları RKY tanımlamaları içerisinde yer alan ve ülkelerin dış politikalarında çoklukla başvurdukları bir mekanizmadır. Buna rağmen Türkçe literatürde kalkınma yardımları kapsamında uluslararası burs programlarına yönelik çalışmalar sınırlıdır. OECD ve ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Avustralya İşbirliği Programı (DFID), Alman Kalkınma Kuruluşu (GIZ), Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA), Brezilya İşbirliği Kuruluşu ile Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) gibi önde gelen kalkınma işbirliği kurumları uluslararası öğrencilerin yükseköğrenim almalarını desteklemek için sağlanan bursları bir kalkınma yardımı biçimi olarak tanımlamakta ve desteklemektedir.¹⁹ 2019 yılı kalkınma yardımları raporlarına göre DAC ülkelerinin burs programlarına harcadıkları bütçe 3,585 milyar ABD doları olarak gerçekleşirken aynı yıl OECD verilerine göre DAC üyesi olmayan ülkelerin burs programlarına ayırdıkları bütçe 389 milyon ABD doları olmuştur.²⁰ Kalkınma iş birliği aktörleri, sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak, beşeri sermaye oluşturmak, kalıcı bağlar ve iyi niyet oluşturmak için yükseköğretim burslarını önemli görmektedir. Kalkınma alanında yapılan akademik çalışmalarda yükseköğretimin sosyo-ekonomik gelişme ve büyümeye olan katkısı vurgulanırken ulusal ve uluslararası kalkınma hedeflerine ulaşılması için tüm sektörlerde eğitimli nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyulduğuna dair genel bir kabul bulunmaktadır.²¹

Burslardan faydalanarak eğitimlerini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra ülkelere dönen kişilerin daha iyi pozisyonlarda ve daha fazla ücretlerle istihdam edilme imkânına sahip olmaları bireysel fayda olarak da değerlendirilebilmektedir. Fakat kamu yönetimi ve kalkınma politikaları açısından ihtiyaç alanlarına göre yapılandırılmış, stratejik beşerî sermayenin oluşturulması mekanizması olarak yükseköğrenim bursları desteklenmeyi hak etmektedir.

¹⁸ OECD. *Development Co operation Report 2020*. Paris: OECD, 2021; Perna vd, *A Typology of International...*, 2014; Muhammet Musa Budak. *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Burs Programları ve Türkiye Uygulamaları*. Ankara: Nobel, 2021; Kalkınma Bakanlığı, *Kalkınma İçin...*, 2015.

¹⁹ OECD. *OECD International Development Statistics 2018*. Paris: OECD, 2019; USAID. *USAID Education Policy*. Washington: USAID, 2018; DFID. *Department for International Development Annual Report and Accounts 2019 20*. Melbourne: DFID, 2020, s. 121; DAAD, *Development Cooperation*. <https://www.daad.de/en/the-daad/what-we-do/sustainable-development/short-portrait/> (Erişim: 15.05.2021); JICA. *JICA Annual Report Data Book 2020*. Tokyo: JICA, 2020, s. 10; ABC. *Brazilian Cooperation for International Development: 2005-2009*. Brasilia: Brazilian Cooperation Agency (ABC), IPEA, 2011, s. 21; TİKA. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019*. Ankara: TİKA, 2020, s. 48.

²⁰ OECD. *Total flows by donor (ODA+OOF+Private) [DAC1]*.

<https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TABLE1&lang=en>, (Erişim:14.05.2021).

²¹ Molly Bettie. "Exchange diplomacy: theory, policy and practice in the Fulbright Program." *Place Branding and Public Diplomacy*, 2019, s. 212-223; Lancaster, *Foreign Aid...*, s. 1-24.

Burada yardım sağlayan ülkelerin hedefi yüksek düzeyde beceri ve profesyonel uzmanlık kazanan bireylerin toplumlarının sosyal ve ekonomik olarak gelişmesine katkı sağlamalarıdır. Uluslararası burslardan faydalanan kişilerin edindikleri bilgi ve tecrübeyi ülkelere aktarmaları, dezavantajlı geniş kitlelerin yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sunacak ve genel olarak sosyal yapıda iyileşmeyi sağlayacaktır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uluslararası yardımlar vasıtası ile gerekli lojistik imkânların sağlanmasına rağmen sürdürülebilir kurumsal yapıların oluşturulamaması beşerî sermayenin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda kapasite geliştirme, burs programlarının bir hedefi olarak düşünüldüğünde, kendi başına sosyal fayda ve kamu yararı oluşturmakta ve kalkınma iş birliği açısından kayda değer bir gelişim çıktısı oluşturmaktadır.²²

Ekonomik büyüme teorileri, yurtdışında öğrenim görme ve akademik bir derece kazanmayı beşerî sermaye ithalatı biçimi olarak görmektedir. Yurtdışındaki eğitimlerini başarı ile tamamlayıp dönen mezunların bilgi ve tecrübenin daha hızlı yaygınlaştırılmasına katkı sağladığını, diğer kişilerin herhangi bir doğrudan maliyet olmaksızın beceri kazanmalarına yardımcı olduklarını savunmaktadır.²³ Yükseköğrenim özellikle hem işgücü hem de yöneticilerin yüksek nitelikte olması beklenen sanayi ve ileri teknolojinin gelişmeye başladığı dönemlerde ihtiyacın arttığı bir alandır. Yükseköğrenim, kilit kalkınma alanlarında ihtiyaç duyulan beşerî sermayenin oluşumunda ve ülkeyi kendine daha güvenir hale getirmede önem kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yükseköğretim, müfredatın geliştirildiği, eğitimcilerin eğitildiği, araştırmaların yapıldığı ve bağımsız bir ülke duygusunun oluşturulduğu bir anlamda "eğitimin stratejik kalbi" olarak ifade edilmektedir.²⁴ Dünya Bankası da yükseköğrenimi, ekonomik büyümede önemi yadsınamayacak destek sağlayan, nitelikli insan gücünün yetişmesine katkı sağlayan aynı zamanda da ulusal kimliğin gelişme yeri olarak kabul etmektedir.²⁵

Kalkınma yardımları bağlamında yükseköğrenimin önemi geniş çapta kabul edilirken, hangi eğitim seviyelerine öncelik verilmesi gerektiği tartışma konularından birisi oldu.²⁶ Kalkınmanın her aşamasında temel ilk eğitimin önemli ve gerekli olduğu genel kabul görmektedir. Bu bağlamda kalkınma literatüründe eğitimin geliştirilmesi alanında en çok ilköğretim kategorisi öne çıkmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ilköğretim seviyesinde uluslararası standartları yakalayabilmek için daha yoğun çaba sarf etmektedir. Dünya Bankası'nın öncülüğünde yapılan araştırma ve yayınlarda da ilköğretimin öncelenmesi gerektiği genel bir tavsiye olarak sunulmaktadır. Bu çalışmalarda yükseköğretimin önemi kabul edilirken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bu alanın ilköğretimin önüne geçirilmesi eleştirilmiştir. Yaygın kalkınma ve sosyal gelişme için toplumun genelinde eğitim seviyesinin artırılmasının hedeflenmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda yüksek eğitim, halen "elitist" olarak nitelenebilmekte ve beyin göçüne sebep olduğu iddia edilmektedir.²⁷ Bununla birlikte, yardım sağlayan ülkelerin eğitim yardımı uygulamalarına bakıldığında, yüksek eğitime ve uluslararası burs programlarına dış yardım akışının azalmasına rağmen halen yüksek oranda olduğu

²² Peter McEvoy. *Cooperation, Complexity and Adaptation: Higher Education capacity initiatives in international development assistance programmes in sub-Saharan Africa*. Dublin: Dublin City University, 2018, s. 29.

²³ Jinyoung Kim. "Economic Analysis of Foreign Education and Students." *Journal of Development Economics*, 1998, s. 338.

²⁴ Sian Lewis. *Funding for Higher Education: Facts and Figures*. 04.03.2009.

<https://www.scidev.net/global/features/funding-for-higher-education-facts-and-figures/> (Erişim: 16.05.2021).

²⁵ The World Bank. *Higher Education: A lesson from Experiences*. Washington: The World Bank, 1994, s. 15.

²⁶ Kim, *Economic Analysis...*; Lewis, *Funding for...*

²⁷ A.g.e. s. 2-14

görülebilmektedir.²⁸ Ülkelerin burs programlarını yapılandırma şekilleri (kabul şartları ve program için diğer gereklilikler gibi) üretilecek beşerî sermayenin yapısını ve çıktılarının kalitesini belirlemektedir. Bu çıktılar iki yönlü de olabilmektedir. Çıktı, bilgi ve kültürün yaygınlaştırılması ve kalkınmanın desteklenmesi olabileceği gibi, gelişmekte olan ülkelere beyin göçüne de sebebiyet verebilmektedir.²⁹ Bu bağlamda uluslararası burs programlarının kalkınma iş birliği süreçleri açısından uygulamalarındaki tercihler kritik önemi haizdir.

McMahon (2009), yükseköğrenimden kaynaklanan birçok bireysel ve toplumsal faydaya ilişkin kapsamlı değerlendirmesinde, hükümetlerin yükseköğrenimi teşvik etmek (ve dolayısıyla bireysel ve toplumsal refahı artırmak) için kullandıkları mekanizmaların ulusal ekonomik koşulları göz önüne alması gerektiği sonucuna varmıştır. McMahon, örneğin, nispeten teknolojik olarak daha az gelişmiş ekonomilerde ileri düzey akademik araştırma ve lisansüstü eğitimi teşvik etmektense lisans derecesi kazanımını teşvik etmenin sınırlı kaynakların daha etkin kullanımı açısından daha verimli olacağını savunmaktadır.³⁰ Dünya Ekonomik Forumu, bir ülkenin üretkenlik düzeyini belirleyen kurumlar, politikalar ve üretim faktörleri dizisinin toplamı olarak tanımlanan rekabet gücünü küresel düzeyde artırmanın eğitim planlamalarında asıl hedeflenmesi gereken olduğunu savunmaktadır.³¹ Bu bağlamda ülkelere kalkınma yardımları kapsamında sağlanacak yükseköğrenim burslarının planlama süreçlerinde ülkelerin rekabet gücünü artıracak ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması bursların verimliliğine yönelik eleştirilere cevap olacaktır.

Önceliklendirmeye ilişkin tartışmalar aslında kalkınma iş birliği çalışmalarında benimsenen yaklaşımlarla doğrudan ilişkilidir. Uzun vadeli kalkınmayı hedefleyen politikalar ve uygulama programlarından ziyade doğrudan ve hızlıca yoksul kesimlere ulaşma giderek artan bir şekilde küresel bir eğilim haline almaya başladı.³² Bu durum ilköğretim veya yükseköğretimin önceliklendirilmesi probleminden daha çok kalkınma kavramı ve ülkelerin kalkınma iş birliği çalışmalarına ilişkin bir sorgulanmayı da beraberinde getirmektedir.

Kalkınma yardımlarında önemli bir yer tutan uluslararası burs programları çerçevesinde ülkelerin hedefleri, finanse edilen burs programlarının çıktılarının ülkelerin kalkınma ihtiyaçları ile ne derece örtüştüğü sorgulanmakta, bu tür programların daha çok destek sağlayan ülkeye fayda sağladığına ilişkin eleştiriler de getirilebilmektedir. Medica (2010) bir kalkınma yardımı türü olarak burs programlarının “uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez bir parçası haline geldiğini... ülkelerin ulusal politikalarıyla yakından ilişkili olduğunu... dış politikanın bir aracı olarak kullanıldığını ve... diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine katkı sağladığını” belirtmektedir.³³ Bununla birlikte, bu tür yatırımların sonuçlarına ilişkin iki karşıt görüşün ortaya çıktığı da savunulmaktadır: Daha liberal olan yaklaşıma göre yükseköğretime yatırım, ekonomik ve sosyal sermayeyi harekete geçirmek için gerekli becerileri, bilgiyi, alışkanlıkları ve motivasyonu artıran gelişim sürecinin kilit bir unsuru olarak görülmektedir. Bunun tersine realist görüş ise bu tür ilişkilerde sosyal, politik, coğrafi, tarihi ve kültürel güç ilişkilerine odaklanma eğilimindedir. Yükseköğretim burslarının kalkınmaya katkısının sınırlı olacağı, bu

²⁸ OECD. *Total flows by donor (ODA+OOF+Private) [DAC1]*.

<https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TABLE1&lang=en>, (Erişim:14.05.2021).

²⁹ Simon Marginson. “The Public/Private Divide in Higher Education: A Global Revision.” *Higher Education*, 2007: 326-327.

³⁰ Walter W. McMahon. *Higher Learning, Greater Good: The Private and Social Benefits of Higher Education*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009.

³¹ Klaus Schwab. *The Global Competitiveness Report: 2013-2014*. Geneva: World Economic Forum, 2013, s. 4.

³² Lancaster, Foreign Aid... s. 40.

³³ Karen Medica. “International Students – Understanding the Motives for Higher Education as Development Aid.” *ISANA International Academy Association Conference*. Melbourne: ISANA, 2010, s. 2-3.

tür yardım türlerinin yardım sağlayan ülkeler ve yararlanan ülke seçkinleri için daha fazla fayda sağladığını iddia etmektedir.³⁴

Uluslararası burs programlarının, ülkelerin politik ve ekonomik olarak bazı faydaları gözettiklerine ilişkin iddianın temel argümanı yardımların ülkede kaldığına ilişkindir. Gelişmekte olan ülkelere gelen öğrencilere ülke üniversitelerinde eğitim verilmesi sağlanan yardımların ülkeden çıkmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle hükümetlerin burs programlarına ayırdıkları bütçe aslında ülke de kalmaktadır. Bu durum ülkelerin uluslararası burs programlarına daha fazla rağbet etmelerine neden olan ekonomik motivasyon olduğu iddia edilerek eleştirilmektedir.³⁵ Dış yardım bütçesinin "geri dönüştürülmesine" yönelik bu eleştiri ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, Kanada ve Fransa gibi küresel burs bütçesinin beşte dördünden fazlasını sağlayan ülkeler açısından daha çarpıcı olmaktadır.³⁶

Yükseköğretim bursları ile yumuşak güç ilişkisi literatürde çokça dile getirilen ve temellendirilmiş bir konudur. Birçok araştırmacı yükseköğretimi bir yumuşak güç kaynağı olarak görmektedir. Örneğin, ABD’de yükseköğretimin yumuşak gücün kullanıldığı önemli bir alan haline geldiği iddia edilmektedir.³⁷ Burada temel kavram yumuşak güç ile ilişkili olan kamu diplomasisidir. Uluslararası burs programları da kamu diplomasisinin önemli bir aracıdır. Kamu diplomasisi, hükümetlerin imkanlarını yalnızca diğer hükümetlerle ilişki için değil, diğer ülkelerin halklarıyla iletişim kurmak ve onları cezbetmek için kullanmaları olarak tanımlanmaktadır.³⁸ Bu tanıma göre odağın yalnızca hükümetler olduğu geleneksel diplomasi aksine, kamu diplomasisi yalnızca yabancı hükümetlerle değil, esas olarak hükümet dışı kuruluşlar ve kişilerle olan etkileşimlere dikkat çekmektedir.

Nye'ye göre (2005:105-106) kamu diplomasisi, burs ve değişim programları, eğitim kursları, seminerler ve konferanslar yoluyla kilit kişilerle uzun yıllar boyunca devam edecek kalıcı ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Kamuoyu ve etkin kişilerle geliştirilen ilişkiler, bu ülke hükümetlerinin burs sağlayan ülkeye yönelik daha uyumlu politikalar geliştirmesine katkı sağlayabilecektir. Nye (2005:50), ABD’de eğitim gören öğrencilerin zamanla kritik pozisyonlara gelerek hükümetlerinin politikalarını ABD açısından daha kolaylaştırıcı bir hale getirilmesine katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Başka bir örnek olarak, Times Higher Education (2014), dünyadaki merkez bankacılarının yaklaşık beşte birinin yani 177 merkez bankacısından 32'sinin İngiltere üniversitelerinde eğitim aldığını belirterek, İngiltere’nin bu kişileri eğiterek fayda sağladığını iddia etmektedir.³⁹ Çünkü İngiltere’nin yumuşak gücünün bir bileşeni olan eğitim, bu kişilerin İngiltere’ye karşı olumlu kararlar almasını sağlayabilmektedir. Bu çerçevede kamu diplomasisi kavramı, ulusal diplomatik hedeflere ulaşmak için yumuşak gücün kullanımı ile ilgilidir. ABD, İngiltere ve Çin gibi ülkeler uzun bir süredir uluslararası burs programlarını ve ülke üniversitelerine uluslararası öğrencilerin kabul edilmesini diğer ülke halklarına ulaşmada yumuşak güç potansiyeli olarak kabul etmektedir. Burs alan uluslararası öğrencilerin çoğu kendi ülkelerinin uzun vadede farklı sektörlerdeki öncüleri olarak

³⁴ Peter Gordon Nolan. *Australian Development Scholarships: Returns on Investment*. Melbourne: The University of Melbourne, 2011, s. 8.

³⁵ David Matthews, *UN criticises rich countries over educational aid*. 1.2.2014. <https://www.timeshighereducation.com/news/un-criticises-rich-countries-over-educational-aid/2010965.article> (Erişim: 16.5.2021).

³⁶ Kohei Yamada. *Paradox of Scholarship Aid: Examining the Donor's Motivation of Educational Aid with a Focus on Japan and South Korea*. Hague: Institute of Social Studies, 2014, s. 17.

³⁷ Joseph S. Nye. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu: Yumuşak Güç*. Ankara: Elips, 2005, s. 50-51.

³⁸ A.g.e. s.101

³⁹ David Matthews. *Higher education bolsters UK soft power*. 14.2.2014.

<https://www.timeshighereducation.com/news/higher-education-bolsters-uk-soft-power/2011196.article> (Erişim: 16.5.2021).

görülmektedir. Fulbright, Chevening ve DAAD Burs Programları bu bağlamda hükümetlerin yükseköğretimi hem kendi yumuşak güçlerini kullandıkları hem de bir kalkınma yardımı formu olarak gördükleri bir alan olmuştur.⁴⁰

Kalkınma iş birliği süreçlerinde olduğu gibi burs programlarının yapılandırılmasında da yardım sağlayan ülkelerin kendi gelişim tecrübeleri etkili olmaktadır. 19. yüzyılda ABD ve Avrupa ülkelerinin sanayileşme sürecinde profesyonel yöneticiler kritik rol oynamış, sanayileşme ve kalkınmanın görünen yüzleri oldu. Japonya’da sanayileşme ise daha çok profesyonel mühendislerin öncülüğünde gerçekleşti. Japonya’da sanayileşmenin daha geç başlaması, ülkeler arasında gelişmişlik farkının oldukça fazla olması taklit ve teknoloji transferini zorunlu kıldı. Bu süreçte teknolojinin transferinde kilit rolü mühendisler üstlendi. Bu nedenle hem Japonya’da hem de benzer tecrübeye sahip Güney Kore’de kalkınma da mühendislik eğitime özel önem verilmektedir.⁴¹ Burs programları kapsamında öncelik verilen alanlar da bu tecrübelerle şekillenmektedir.

Açıklandığı üzere uluslararası burs programların kapsamaları ve hedef bölgeleri farklılık gösterse de birçok ülke için bu programlar RKY’nin önemli bir bileşeni olarak görülmektedir. Kalkınma yardımı sağlayan ülkelerin burs programlarında ortaya koydukları misyon, hedefleri ve uygulamalarının analiz edilmesi bu bağlamda da önem kazanmaktadır.

Dış Yardım Mekanizması olarak Uluslararası Burs Programları: Türkiye ve Seçili Ülkelerde Uygulamalar

Birçok ülke RKY’nin bir parçası olarak uluslararası burs programı yürütmektedir. Bu ülkeler arasında ABD, Avustralya, Almanya, Japonya, Çin, Brezilya ve Türkiye’nin uygulamaları ele alınacaktır. Bu ülkelerin buldukları kıtalar ve kalkınma hikâyeleri farklı olsa da uluslararası burs programlarına RKY’lerinin bir parçasıdır. Bu ülkelerin programlarının incelenmesi uluslararası bursların kapsam, hedef ve misyonlarını farklı açılardan değerlendirebilme imkânı sağlayacaktır.

Uluslararası burs programları ile de öne çıkan ABD’de spesifik olarak uluslararası kalkınma için iş birliği öngören ilk yasal düzenleme Marshall Planı’dır. Avrupa devletlerinin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşa maliyetlerine yardımcı olmak için bir dış yardım programı olarak hazırlanan Plan, teknik ve ekonomik yardım kapsamında geniş çaplı uluslararası öğrenci hareketliliğini de öngördü. Büyük ölçekli bu uluslararası kalkınma programı çerçevesinde ekonomik, askeri ve akademik değişim programları birbiriyle ilişkili olarak yapılandırıldı. Avrupa’nın yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynayan akademik değişim programları bu bağlamda şu şekilde tasvir edildi: “*Avrupa ülkeleri ile az gelişmiş Asya, Ortadoğu, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin dezavantajlı halklarına ihtiyaçlarının karşılanması için ABD’nin çabası olarak yüz binlerce teknik ve mesleki uzman, uluslararası öğrenci ve akademisyen ABD’ye geldi.*”⁴² Monroe Doktrini’ne benzer şekilde Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD güvenlik kaygıları ve ideolojik yaklaşımına uygun olarak ABD pragmatizmini yansıtmak üzere tasarlandı. Savaş sonrası Avrupa’nın yeniden inşasına odaklanan en büyük yardım programı olan Marshall Planı, aynı zamanda ABD kalkınma politikalarında siyasi pragmatizmin gelecekteki uygulamalarının önünü açan bir örnek olmuştur.

⁴⁰ Budak. *Kamu Diplomasisi...*, s. 33-38.

⁴¹ Yamada. *Paradox of Scholarship...*, s. 18-22.

⁴² Daniella M. Foster. “The Fulbright Legislation: Cultural Diplomacy and the Development Dichotomy.” *Writing Across the Curriculum*, Editör Anne Ridder, Georgetown: Georgetown University, 2008, s.106.

OECD'nin son raporlarına göre kalkınma iş birliği çalışmaları bütçesi en büyük olan ülke ABD'dir. 2019 yılında ABD kalkınma yardımlarına 34,6 Milyar ABD doları kaynak aktardı.⁴³ ABD'nin kalkınma yardımları büyük ölçüde ABD Dışişleri Bakanlığına bağlı olan USAID koordinasyonunda gerçekleştirilmektedir. USAID faaliyet amacını ABD ulusal güvenliğini ve ekonomik refahı ilerletmek, ABD'nin "cömertliğini" göstermek ve faydalanıcıların kendi kendine yetebilen bir yapı kazanmalarını teşvik etmek olarak tarif etmektedir. Bu bağlamda USAID, nihayetinde dış yardıma ihtiyacı sona erdirme ve kendi kendilerine yetebilecekleri bir statü kazandırma hedefi ile iş birliği yaptığı hükümetlere, STK'lara ve özel sektöre teknik ve finansal yardım sağlamaktadır. USAID tüm çalışmalarında ABD'nin çıkarlarını gözetmektedir. Bu bağlamda USAID, kalkınma çalışmalarında bulunduğu ülkelerde istikrar sağlamayı bu vesile ile ABD şirketleri için yeni pazarlar ve ticaret fırsatları oluşturulmasını amaçlamaktadır.⁴⁴ Eğitim alanında da iş birliği projeleri yürüten USAID, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitim altyapılarına destek olarak ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmasına katkı sağlamakta, ulusal ve uluslararası güvenliği teşvik etmekte, ekonomik büyümeyi hızlandırmaya yardımcı olmaktadır. USAID, eğitimi ülkelerin geleceğine yapabilecekleri en büyük yatırım, kalkınmalarında da iyi eğitilmiş bir nüfusu temel şart olarak kabul etmektedir.⁴⁵ Bu saiklerle USAID, iş birliği yaptığı ülkelerde çeşitli burs programları yürütmektedir.

USAID, iş birliği yaptığı ülkelerin yükseköğretim kurumlarının kapasitesini geliştirmek ve nitelikli beşerî sermaye oluşumuna katkı sağlamak amacı ile ABD üniversiteleri ve özel sektör ile ortaklık yapmaktadır. Bu bağlamda 2020 yılında USAID, 46 ülkede uyguladığı 44 program kapsamında 372 farklı yükseköğretim kurumu ile iş birliği yaparak destek sağladı. Bu çerçevede de yüksek eğitimde 4.400 kişiye tam ve 6.400'den fazla kişiye ise kısa süreli burs sağladı. USAID tarafından 2020 yılında yükseköğrenim ve uluslararası bursluluk programlarına 73.167 milyon ABD doları kaynak aktarıldı.⁴⁶

2019 yılında USAID, Lincoln Burs Programı (LSP), Demokrasi Bursiyeleri Programı, Kadınların Küresel Kalkınma ve Refah (W-GDP) Girişimi, Ortak Kapasite Geliştirme (PCD), JAPRI, Araştırma Teknik Yardım Merkezi (RTAC), Sürdürülebilir Yüksek Öğretim Araştırma Birlikleri (SHERA), Sürdürülebilir Etkilere Ulaşmak için Burs Programı (PRESTASI), LOTUS Burs Programı ve Yerel Burs Programları (LSP) gibi yükseköğrenimde uluslararası öğrencilere burs sağlayan programlarını ABD kurumlarının yükseköğrenim alanında burs ve hareketlilik projelerini takip ve koordine eden Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IIE) aracılığı ile yürütmüştür.⁴⁷

ABD'de devlet destekli uluslararası burs programlarından birisi de Fulbright programıdır. ABD tarafından finanse edilen Fulbright programının amacı "*eğitim, kültür ve bilim alanlarında öğrenci değişimleri yoluyla uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi*" olarak tanımlandı.⁴⁸ Program, diğer ülke vatandaşlarına ABD'de eğitim almak üzere burs sağlarken, ABD vatandaşlarına da yurtdışında eğitim almaları için burs vermektedir. Birçok ülke açısından Fulbright Programı sadece akademik değişim ve karşılıklı anlayışı geliştirmek olarak görülmemiştir. Çok daha ötesinde, ülkelerin eğitim altyapısına ve gelişimine katkı sağladığı

⁴³ OECD. *Development Co-operation...*, s. 265.

⁴⁴ USAID. *The Agency Financial Report (AFR)*. Washington: USAID, 2021, s. iii-iv.

⁴⁵ USAID. *USAID Education...*, s. 43.

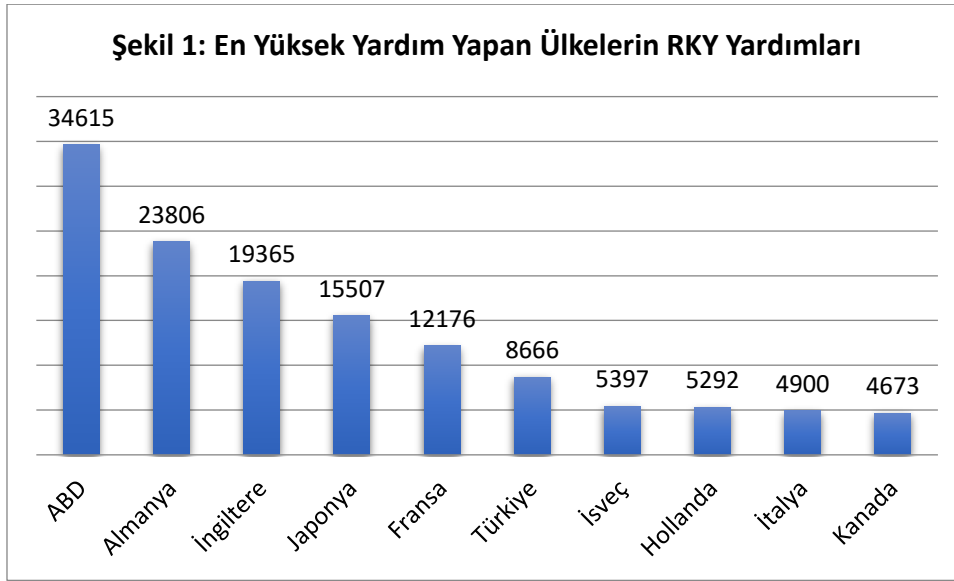
⁴⁶ USAID. *The Agency...*, s. 35.

⁴⁷ IIE. *2019 At A Glance*. Washington: Institute of International Education (IIE), 2020, s. 23.

⁴⁸ Budak, *Kamu Diplomasisi...*, s. 44-45.

kabul edilmiştir.⁴⁹ Bu bağlamda Fulbright Burs Programı, ABD'nin önemli bir kamu diplomasisi aracı iken aynı zamanda ülkelerin kalkınmalarına katkı sağlayacak beşerî sermayenin geliştirilmesini sağlamaktadır.⁵⁰

Kalkınma yardımlarının ABD dış politika hedeflerine ulaşmanın bir yolu olarak kullanılması, gelişmekte olan ülkelerin ABD yardımlarına şüpheyle yaklaşmalarına sebep olmaktadır. 20. yüzyılda ABD kalkınma politikasının başlangıcından bu yana, ABD kalkınma politikasının özünde bulunan özveri söylemi ile ABD dış politikasının çıkarları arasında bir uçurum bulunmaktadır. Örneğin, 2002 mali yılında, ABD Hükümeti, karşılıklı iş birliği anlayışını geliştiren Fulbright, Humphrey gibi eğitim ve kültür programlarına yalnızca 247 milyon dolar ayırırken savunma için 378 milyar dolar harcadı. Uluslararası krizleri çözmek için öncelikli olarak “sert güç” kullanmak, “insanları zorlamak yerine onları birlikte seçmeye” yönlendiren “yumuşak güçten” uzaklaşmanın bir yansımasıdır.⁵¹

Kaynak: TİKA. (2020), Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019 s. 24.

Avustralya da 1950'lerde başlayan Colombo Planı, bugünün Australia Awards Programı ile 70 yıldan fazla süredir gelişmekte olan ülkelere burs sağlamaktadır. Australia Awards yeni nesil küresel liderlere Avustralya'da eğitim, araştırma ve mesleki gelişim fırsatı sunan prestijli uluslararası burs programı olarak tanıtılmaktadır. Program ile Avustralya Hükümeti, bölgesinde kalkınma, büyüme ve istikrarı teşvik etmenin yanı sıra karşılıklı anlayış ve iş birliğini geliştirmeyi temin edecek insanlar ve kuruluşlar arasındaki bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Program kapsamında faydalanicıların, kendi ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak için gerekli bilgi ve becerilerle donatılmaları bu sayede değişimi yönlendirmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda program ortağı ülkelere karşılıklı olarak mutabık kalınan kalkınma sektörlerindeki nitelikli beşerî sermaye kapasitesini oluşturulması amaçlanmaktadır. Yakın dönemde bölge ülkelerinde kalkınma alanında çalışma yapacak Avustralyalılara da burs kapsamında destek verilmesi kararlaştırıldı. Bu iki yönlü değişim programı ile Avustralya, kurumsal ve insanlar arasında kalıcı bağlar kurarak

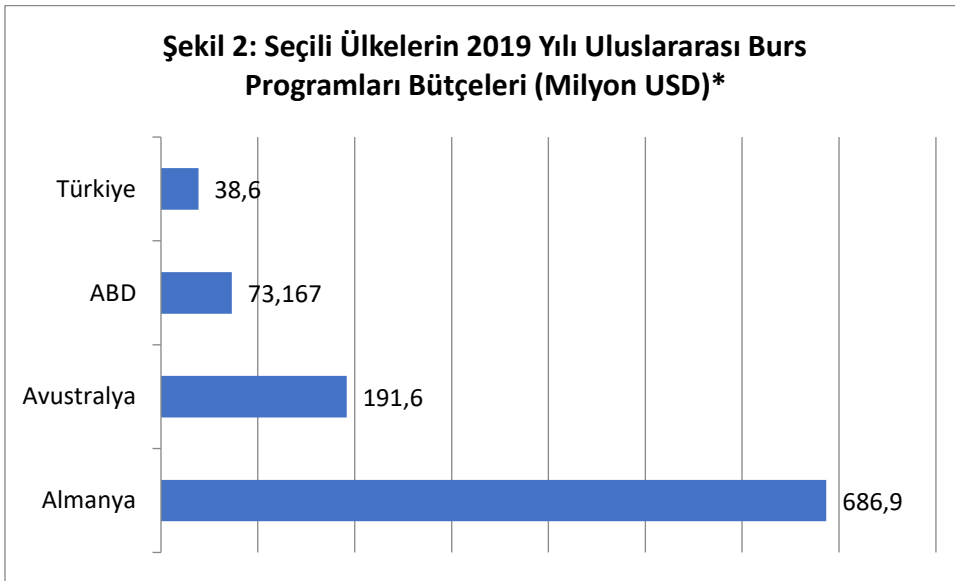
⁴⁹ Bettie, *Exchange diplomacy...*, s. 221.

⁵⁰ Muhammet Musa Budak ve Hacı Murat Terzi. “Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries.” *Bilig*, 2021, s. 232-233.

⁵¹ Foster. *The Fulbright Legislation...*, s. 112.

Avustralya'nın bölge ve daha geniş küresel toplumla ikili ilişkilerinin güçlendirmeyi hedeflemektedir. Australia Awards'dan faydalanan mezunlara yönelik bir ağ kurma çabasında olan Avustralya bu sayede Hint-Pasifik'teki ulusal çıkarlarını gözeten; diplomatik erişimini ve etkisini güçlendiren; karşılıklı ticareti, yatırımı ve iş bağlantılarını büyüten; eğitim, bilim, araştırma ve yenilikte yetenekleri teşvik eden; Avustralya'yı çağdaş, yenilikçi, açık bir toplum olarak sergileyen küresel bir mezunlar topluluğu oluşturmayı amaçlamaktadır.⁵²

Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı (DFAT), Australia Awards kapsamında 2021 yılında gelişmekte olan ülkelere 818 kişiye 225 milyon dolarlık destek sağlamayı planlamaktadır. Program kapsamında, 2020'de 2.017 kişiye, 259 milyon; 2019'da 3.053 kişiye, 290,5 milyon; 2018'de ise 4.040 kişiye 300,5 milyon Avustralya doları bütçe ile burs sağlandı.⁵³ 2019 yılında Avustralya'nın kalkınma iş birliği çalışmalarının toplam bütçesi 2,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşirken, bunun %77'si ikili iş birliği programlarına ayrıldı.⁵⁴

Kaynak: USAID. *The Agency...*, s. 35; DFAT. *Australia Awards...*; DAAD. *Annual Report...*; YTB. Faaliyet Raporu 2020, Ankara: YTB, 2020, s. 24.

*Çin, Brezilya ve Japonya'ya ilişkin açık kaynaklarda veri bulunamadığından tabloda gösterilmemiştir.

Bursların sayısı ve alanları, Australia Awards programındaki ülkeler ve Avustralya Hükümeti'nin ikili olarak kararlaştırdıkları kalkınma yardımı programına göre yıllık olarak belirlenmektedir. Katılımcı ülkeler, "Avustralya'nın o ülkeye özel yardım hedeflerinin" yanı sıra kalkınma ihtiyaçlarına göre eğitim düzeyini ve alanları (teknik, lisans veya lisansüstü) önceliklendirebilmektedir. Program kapsamında öğrencilerin seçimleri her katılımcı ülkede oluşturulan ortak komiteler marifeti ile cinsiyet eşitliği gözetilerek oluşturulan kısa listedeki adaylar arasından yıllık olarak yapılmaktadır. Burslara başvurular ülkesine göre iki kategoride açılmaktadır. Hükümetleri tarafından rekabetçi bir seçim süreci sonucunda burs için aday gösterilen ve kamu hizmeti kapasitesini güçlendirecek, eğitimlerini tamamladıklarında kamu hizmetindeki rollerine geri dönmeleri gereken kamu sektörü çalışanlarına yönelik olanlar Kamu Bursları kategorisini oluşturmaktadır. Başvuru sahiplerinin hükümetleri veya işverenleri

⁵² DAAD. *Development Cooperation...*, (Erişim: 15.5.2021).

⁵³ DFAT. *Australia Awards Information Brief*. 12.05.2021. <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-awards-statistical-profile.pdf>, (Erişim:16.5.2021).

⁵⁴ OECD. *Development Co-operation...*, s. 223.

tarafından aday gösterilmesine gerek olmadan, başvuru kriterlerine uygun olanların eğitimleri sonrasında ülkelerine dönmeyi ve daha önce belirlenen öncelikli sektörlerde çalışmayı taahhüt ederek başvurabildiği herkese açık olan ise genel kategori olarak adlandırılmaktadır.⁵⁵

Avustralya'nın Afrika ülkelerine yönelik burs programı RKY'sinin en önemli parçası ve bütçe olarak en büyük kısmını oluşturmaktadır. Avustralya RKY'sinin öncelikli hedefi, Afrika ülkelerinin Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada Avustralya'nın güçlü uzmanlık ve deneyime sahip olduğu ve fark oluşturma potansiyeli olan sektörlerde katkı sağlamaktır. Bu sektörler tarım ve gıda güvenliği (MDG 1), su ve sanitasyon (MDG 7), anne ve çocuk sağlığı (MDG 4 ve 5), kamu politikası ve madencilik hizmetleri olarak belirlenmiştir. Burs türü, yararlanıcıların statüleri ve eğitim programının katılımcılarının özelliklerinin ayrı ayrı belirlenmesi bu "tasarım" sürecinin bir parçasıdır. Burslar ihtiyaca göre Avustralya'daki eğitim programları kadar ülke içerisindeki programlar için de verilebilmektedir. Avustralya'nın Afrika'da uyguladığı burs programı diğer tüm uluslararası kalkınma yardımlarında olduğu gibi, Avustralya'nın ulusal çıkarlarını yansıtırken, gelecekte ülkelerinin Binyıl Kalkınma Hedefleri gerçekleştirmesine yardımcı olmada önemli roller oynayabilecek Afrikalıları eğitmeyi hedeflemektedir. Bu programın Avustralya ulusal çıkarlarıyla uyumlu hale getirilmesi ona normatif meşruiyet kazandırmakta ve bu da programın sürdürülebilirliği noktasında destek sağlamaktadır. Bununla birlikte, burs programlarının değeri ve etkinliğinin yalnızca yoksulluğun azaltılması veya Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi temelinde değerlendirilmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir⁵⁶

2019 yılında dış yardımlara 24,2 milyar ABD doları⁵⁷ kaynak aktaran Almanya'nın kalkınma iş birliği faaliyetleri kapsamında Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) tarafından yürütülen uluslararası burs programları önemli bir yer tutmaktadır. Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı yanında Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim, Bilim Bakanlığı tarafından fon sağlanan DAAD çok farklı burs türleri ile dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için DAAD hem Almanya'da hem de diğer ülkelerde burs programları ve üniversite iş birliği projelerine katkı sağlamaktadır. Yükseköğrenim, Almanya'nın kalkınma iş birliği alanında giderek daha önemli hale gelmektedir. Küresel olarak eğitime erişimdeki eşitsizlik ve kalkınmada iyi eğitilmiş profesyonellere duyulan ihtiyaç bu yaklaşımın en önemli nedenleri olarak sayılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yükseköğrenim altyapısının gelişmemiş olması ve finansmanda karşılaşılan problemler bu alandaki en önemli meseleler olarak görülmektedir. Özellikle Afrika'da artan yükseköğretim kurumları nitelikli akademik personel eksikliği ile karşı karşıyadır. DAAD faaliyetlerini "herkes için erişilebilir, kaliteli bir eğitim" çağrısında bulunan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin dördüncü maddesi çerçevesinde değerlendirmektedir. DAAD, burs programlarının, yükseköğrenim alanının ötesinde, iyi yönetim, kaynakların korunması, sağlık ve iklim değişikliği alanlarında çok sayıda sürdürülebilir kalkınma politikası hedefine ulaşmak için katkı sağladığını savunmaktadır. Bu bağlamda DAAD'ın en önemli fon sağlayıcıları Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) ile Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) olmuştur.⁵⁸

DAAD tarafından yürütülen programlar temel olarak insan kapasitesini ve eğitimin kalitesinin artırılmasını destekleyerek küresel problemlerin çözülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. DAAD'ın finansman yaklaşımı ve araçları, özellikle uluslararası işbirliği ile ilgili gereksinimleri karşılamak için uygundur. Yükseköğrenim alanında Güney-Kuzey iş birliği bağlamında

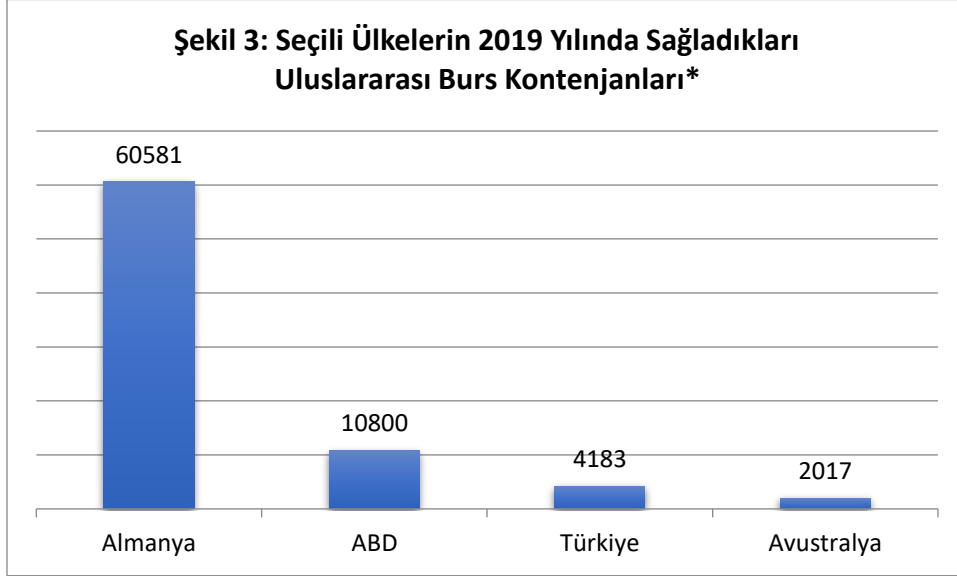
⁵⁵ Nolan. *Australian Development...*, s. 10-11.

⁵⁶ Marianne Turner ve Samuel M. Makinda. "Contextualising Aid Effectiveness: Australia's Scholarship Program in Africa." *The Australasian Review Of African Studies*, 2013, s. 58.

⁵⁷ OECD. *Development Co-operation...*, s. 236.

⁵⁸ DAAD. *Development Cooperation...*, (Erişim: 15.5.2021).

uzmanlık ve deneyimini projelere aktaran ve geleceğin küresel sorunlarına odaklanan projeler öncelenmektedir. Programlar, ortakların kendi akademik gelişimlerine odaklanmalarını, daha fazla sorumluluk almalarını, finansman tamamlandıktan sonra bile sürdürülebilir yapılar olmalarını ve uluslararası inovasyon ağları oluşturmalarını teşvik etmektedir. DAAD, 2019 yılında 60.581 kişiye burs sağlarken, 1950'den itibaren burs verilen kişi sayısı toplam 1.060.000 olmuştur. Bu kapsamda 2019 yılında DAAD programlarının bütçesi 594 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir.⁵⁹

Kaynak: USAID. *The Agency...*, s. 35; DFAT. *Australia Awards...*; DAAD. *Annual Report...*; Budak. , *Kamu Diplomasisi...* s. 82.

*Çin, Brezilya ve Japonya'ya ilişkin açık kaynaklarda veri bulunamadığından tabloda gösterilmemiştir.

Japonya'nın kalkınma iş birliği çalışmalarını yürüten Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı'nın (JICA) en önemli projelerinden birisi de gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermayenin geliştirilmesini hedefleyen İnsan Kaynakları Geliştirme Burs Programı (JDS)'dir. JDS, hedef ülkelerden genç liderlere önde gelen Japon üniversitelerinde lisansüstü dereceler için tam burslar sağlayarak insan kaynakları gelişimini desteklemektedir. JDS bursiyerlerinden, programı tamamlayıp kendi ülkelerine döndüklerinde sosyal ve ekonomik kalkınma politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında aktif rol oynayarak ülkelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaları beklenmektedir. JDS programı aracılığıyla faydalanıcıların, Japon toplumunu daha iyi anlamaları, ortak çıkarlar hakkında bilgi edinmeleri ve ortak hedefler doğrultusunda çalışmaları amaçlanmaktadır. JDS programı, katılımcıların sosyal kaynaşma ve kültürel değerleri benimsemeleri, ülkeleri ile Japonya arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde rol oynamalarını beklemektedir.

JDS programı, hükümetten hükümete bir çerçeve altında çalışan hibe yardımı programı kapsamındadır. Bu çerçevede, yararlanıcı ülke hükümeti, Japon hükümeti ve JICA temsilcileriyle birlikte (1) uygulama politikasını, (2) program planlamasını, (3) öncelikli çalışma alanlarını, (4) üniversitelere kabul kriterlerini, (5) seçim sürecini ve (6) uygun JDS burs kontenjan sayısını belirlemek için hazırlık çalışmaları yürütmektedir. Bu hazırlık araştırması, program tasarımı, hedef ülkelerin öncelikli kalkınma sorunları ve Japonya'nın ülke stratejisi

⁵⁹ DAAD. *Annual Report 2019*. Bonn: DAAD, 2020, s. 10.

doğrultusunda olgunlaştırılır. JDS programı, her hedef ülkenin öncelikli kalkınma konularına bağlı olarak bursları sunmaktadır. 2020 yılına kadar 3.700 kişi program kapsamında burslandırıldı.⁶⁰ Burslar sınırlı sayıda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke vatandaşlarının başvurularına açılmaktadır.⁶¹ Japonya tarafından verilen burslar, lisans öğrencilerinden daha çok lisansüstü öğrencilere yöneliktir. Ayrıca en önemlisi, burslar ağırlıklı olarak mühendislik alanlarındaki öğrencilere verilmektedir. 2013 yılında, lisansüstü öğrenciler için verilen bursların %36'sı mühendislik okuyan öğrencilere verilirken, lisans için bu oran çok daha yüksek (%52) olmuştur. Bölgesel dağılım açısından Çin en büyük faydalanıcı ülke iken, ilk on ülkenin tamamının Asya'dan olduğu dikkat çekmektedir. Mühendislik eğitiminin öne çıkarılması sadece burs istatistiklerinde değil, aynı zamanda Japon eğitim yardımlarının genel tutumunda da görülebilmektedir. Bu yaklaşım, yardım sağlayan ülkelerin kendi kalkınma ve gelişme tecrübelerinin genel olarak yardım politikalarını da belirlediğinin bir göstergesidir. Bu çerçevede Japonya örneğinde olduğu gibi ülkeler kendi gelişme serüvenlerinde güçlü olduklarını düşündükleri alanlarda yararlanıcı ülkenin kalkınma çabalarına destek olmaktadır.⁶²

Japonya'nın kalkınma yardımlarında burs programlarının oranını tam olarak hesaplayan bir yayın bulunmamakla birlikte, 2020 yılında burs programlarını da kapsayan direkt hibeler bütçesi 1,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.⁶³ OECD verilerine göre Japonya'nın 2019 yılı kalkınma iş birliği bütçesi 15,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.⁶⁴

Kalkınma iş birliği çerçevesinde değerlendirilebilecek burslar çerçevesinde Çin farklı burs türlerini içeren kapsamlı bir program yürütmektedir. Çin Eğitim Bakanlığına bağlı China Scholarship Commission (CSC) tarafından, İkili Anlaşmalar (farklı ülkelerle yapılan ikili değişim anlaşmaları kapsamında sağlanan burslar), Chinese University Program (üniversiteler tarafından seçilen uluslararası öğrencilere sağlanan burslar), Great Wall Program (UNESCO ile gelişmekte olan ülke öğrencileri için burslar), AUN Program (ASEAN ülkelerinden öğrenciler için burslar), PIF Program (Pasifik Adaları Formu üye ülke öğrencileri için burslar), WMO Program (WMO ile meteoroloji alanında çalışma yürütenler için burslar) gibi farklı burs programları yürütülmektedir. Çin, program ortağı ülkelerde nitelikli beşerî sermayeyi geliştirmek üzere araştırma işbirliği ve akademik değişimleri öngören "20+20" Planını uygulamaya koymuştur. Çin bu bağlamda bir kalkınma yardımı hamlesi olarak Atom Enerjisi Bursunu başlattı. Küresel kalkınma için sorumluluklarını yerine getirmek üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere Çin'de eğitim görmek üzere burs sağlayan İpek Yolu Programı ise yürütülmeye devam etmektedir.⁶⁵

CSC tarafından yürütülen burs programları kapsamında her ülkeye verilecek burs sayısı, Çin hükümeti ile ilgili hükümetler, eğitim bakanlıkları ve ilgili kurumlar arasındaki görüşmelerle belirlenmektedir. Adaylar burslara kendi devletlerinin belirlediği kurumlar veya ülkelerindeki Çin büyükelçilikleri aracılığıyla başvurumaktadırlar. Adaylar, ülkelere göre belirlenen lisans, yüksek lisans veya Çince dil programlarına başvurabilmektedir. 289 Çin üniversitesi, Çin Devleti tarafından bu öğrencileri almaya uygun olarak belirlendi. CSC tarafından yürütülen burs programı kapsamında sağlanan imkânlar yararlanıcı öğrencilerin kayıt, öğrenim ve

⁶⁰ JICA. *The Project for Human Resource Development Scholarship (JDS)*.

https://www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/grant_aid/types_jds.html (Erişim:15.5.2021).

⁶¹ JICA Beşerî Sermaye Geliştirme Projesi (JDS) burs programı kapsamındaki ülkeler hakkında bakınız: <https://jds-scholarship.org/step/index.html> (Erişim: 15.05.2021)

⁶² Yamada. *Paradox of Scholarship...*, s. 24-25.

⁶³ JICA. *JICA Annual...*, s. 10.

⁶⁴ OECD. *Development Co-operation...*, s. 243.

⁶⁵ CIDCA. *China's International Development Cooperation in the New Era*. Beijing: Chinese International Development Cooperation Agency (CIDCA), 2021, s. 8.

laboratuvar ücretleri, saha çalışması masrafları, temel öğretim materyalleri, konaklama ve ücretsiz tıbbi hizmetleri kapsamaktadır. Ek olarak, bursiyerlere aylık ödeme ve bir kerelik yerleşim ödeneği verilmektedir.⁶⁶ Çin'in 2018 yılında kalkınma yardımlarına ayırdığı kaynak ise 4,4 milyar ABD doları oldu.⁶⁷

Farklı programlar kapsamında sağlanan bursların artırılması Çin'in gelişmekte olan ülkelere yönelik kalkınma iş birliği stratejinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. 2010'dan 2012'ye kadar Çin hükümeti 76.845 yabancı öğrencinin Çin'de eğitim görmesi için burs sağladı. Bölgesel kalkınmayı desteklemek için Çin, Afrikalı öğrencilere yönelik devlet burslarını sürekli olarak artırmış, ASEAN üyesi ülkelere ve Pasifik ada ülkelerinden gelen öğrencilere, ülkelerindeki insan kaynaklarının geliştirilmesine yardımcı olmak amacı ile sağladığı katkıyı artırdı. Yalnızca 2012 yılında Çin, Afrika ülkelerinden 6.717 kişiye burs sağladı.⁶⁸ Çin, burslardan faydalanan öğrencilerin ülkeleri ile bu programlar aracılığı ile uzun vadeli daha iyi ilişkiler geliştirmeyi hedeflemektedir. Burs programlarının Çin hükümetine karşı iyi niyet geliştirmeye katkı sağlayacak bir enstrüman olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda burs programları Çin'in kalkınma iş birliği faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır.⁶⁹

Kalkınma iş birliği çerçevesinde burs programlarına önem veren bir diğer ülke ise Brezilya'dır. Brezilya'da eğitimlerini devam ettiren öğrencilere burs verilmesi, ülkenin en geleneksel işbirliği yöntemlerinden biridir. 1950'de yurt dışından alınan teknik yardımların koordinasyonu amacı ile kurulan Brezilya Ulusal Teknik Yardım Komisyonu (CNAT), ülkenin diğer ülkelere burs programları gibi mekanizmalar ile sağladığı kalkınma yardımlarını da yönetmektedir.⁷⁰

Brezilya, kalkınma çabalarında kendisine benzer zorluklarla karşılaşan ülkeleri desteklemek için, tarım, eğitim ve kamu güvenliği gibi alanlarda kendi tecrübelerinden hareketle farklı programlar oluşturdu. Doğal afet yaşanan bölgelere sağlanan insani yardımlar, teknik işbirliği projeleri, yabancı öğrencilere yönelik burs programları ve uluslararası kuruluşlara katkılar Brezilya'nın en temel kalkınma işbirliği faaliyetleridir. Bu faaliyetlerinde Brezilya'nın en temel prensibi iç işlerine müdahale etmemektir. Ülke tarafından sağlanan yardımlar şarta bağlanmamaktadır. Dış yardım süreçlerinin başından itibaren yararlanıcı ülke kurumları ile işbirliğini esas aldığından katılımcıdır. Gelişmekte olan ülkeler ile kültür, eğitim, bilim ve yükseköğretim alanında imzalanan yeni anlaşmalar Brezilya'nın burs programlarının sayısının artmasını sağlamaktadır. Güney-Güney iş birliği eksenli ülkeleri, Latin Amerika (özellikle Arjantin) ve Afrika kıtasındaki Portekizce konuşan ülkeler, Brezilya'nın kalkınma iş birliği bağlamında öncelik verdiği ülkelerdir. Burs programları kapsamında ayrıca Küba, Uruguay ve Doğu Timor ile imzalanan ikili programlar, Mercosur ve PEC-PG örneğinde olduğu gibi ülke blokları ile başlatılan girişimler de bulunmaktadır.⁷¹ Burada terminoloji konusunda Brezilya yetkililerinin itirazı not etmek gerekmektedir. Brezilyalı yetkililer, resmî kalkınma yardımı sağladıkları yönündeki tanımlamaları kabul etmez iken, bunun yerine "teknik iş birliği" ve "Güney-Güney teknik iş birliği" terimlerini tercih etmektedir. Yardım, kalkınma yardımı ve RKY gibi terimler, hiyerarşik ilişkilerle ve neo-emperyalist, sömürgeci örtük ajandaları

⁶⁶ Campus China. *Introduction to Chinese Government Scholarships*.

https://www.campuschina.org/content/details3_74776.html (Erişim: 15.5.2021).

⁶⁷ OECD. *Development Co-operation...*, s. 276.

⁶⁸ CIDCA. *China's Foreign Aid (2014)*. 9.8.2018. http://en.cidca.gov.cn/2018-08/09/c_261152.htm. (Erişim: 16.5.2021).

⁶⁹ Lili Dong ve David W. Chapman. "The Chinese Government Scholarship Program: An Effective Form Of Foreign Assistance?" *International Review of Education*, 2008: 155-173; Martyn Davies, Hannah Edinger, Nastasya Tay ve Sanusha Naidu. *How China delivers Development Assistance to Africa*. Johannesburg: Centre for Chinese Studies, University of Stellenbosch, 2008.

⁷⁰ ABC. *Brazilian Cooperation...*, s. 26.

⁷¹ A.g.e., s. 31.

çağrıştırdığı öne sürülerek reddedilmektedir. Brezilya'da gelir dağılımı adaletsizliğinin giderek daha derinleştiği göz önüne alındığında bu kavram tartışması şaşırtıcı değildir.⁷²

Brezilya 2005 ile 2009 yılları arasında RKY olarak toplam 1,43 milyar ABD doları kaynak harcadı. DAC tanımları çerçevesinde bu bütçenin, 1,1 milyar ABD doları uluslararası kuruluşlara aktarılırken, burs programlarına 138,8 milyon dolar, insani yardımlara 79,1 milyon dolar ve teknik iş birliğine 125,6 milyon ABD doları ayrıldı. Buna göre Brezilya toplam kalkınma yardımlarının %10'luk kısmını burs programlarına ayırmaktadır. Bu çerçevede Brezilya'nın kalkınma yardımları çalışmalarında uluslararası öğrencilere sağladığı burslar, ülke tarafından uluslararası kuruluşlara aktarılan kaynaktan sonra en çok bütçe ayrılan ikinci program durumundadır.⁷³ Yabancı öğrencilere sağlanan burs bütçesinin kalemlere dağılımında ise en temel giderin eğitim harcamalarını karşılamak üzere öğrencilere transfer edilen fonlar olduğu görülmektedir. Bunlar dışında ulaşım, yerelde verilen eğitimler ve idari maliyetler burs bütçesinin diğer kalemlerini oluşturmaktadır.⁷⁴

1990'lı yıllara kadar daha çok RKY alan bir ülke olan Türkiye ise, SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya'da yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerine sağladığı desteklerle RKY veren bir ülke özelliği kazandı. Aynı dönemde Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile kalkınma iş birliğine yönelik adımlar atıldığı görüldü. Türkiye'nin kültürel ve tarihi bağları bu ülkelerin süreçte öne çıkmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye, aynı dönemlerde hem RKY alan hem de RKY veren az sayıdaki ülkelerden birisi olmuştur. 1992 yılında kalkınma yardımlarının koordinasyonu amacı ile Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), zamanla gelişerek kalkınma iş birliği alanında uzmanlaşan müstakil bir kurum halini aldı.

Bu dönemde Orta Asya ve Balkan ülkelerine sağlanan katkıların önemli bir parçası da Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) kapsamında sağlanan uluslararası öğrenci bursları olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından koordine edilen BÖP'ün amacı "*Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarının, yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk Dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak, Türkçeyi öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmak, Türk Dünyası'nda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek büyük bir şemsiye oluşturmak*" olarak belirlendi. Bu bağlamda proje kapsamındaki ülkelerle kalıcı ikili ilişkiler kurmanın yanı sıra yeni bağımsızlığını kazanan bu ülkelerdeki kurumsal kapasitenin inşası için gerekli olan nitelikli beşerî sermayenin oluşturulmasına katkı sağlanmasının hedeflendiği görülmektedir. BÖP kapsamındaki ülkelere 2012 yılına kadar 42.318 burs kontenjanı sağlandı. Türkiye bu süreçte ağırlıklı olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile yaptığı ikili iş birliği anlaşmaları ile de *Hükümet Bursları* olarak adlandırılan bir program kapsamında uluslararası öğrencilere yükseköğrenim alanında burs sağladı. Bu bağlamda Türkiye, 2000'den 2010'a kadar olan on yıllık süreçte lisans, yüksek lisans ve doktora derece programlarında eğitim gören 5.251 öğrenciye burs sağladı. BÖP ve Hükümet Bursları kapsamında öğrencilerin eğitim ücretlerinin yanı sıra, barınma, sağlık, ulaşım giderleri karşılandı. Öğrencilere temel giderlerinin karşılanması yanında aylık cep harçlığı ödemesi de gerçekleştirildi.⁷⁵

⁷² Sean Burges. "Brazil's International Development Co-operation: Old and New Motivations." *Development Policy Review*, 2014, s. 357.

⁷³ ABC. *Brazilian Cooperation...*, s. 21.

⁷⁴ A.g.e., s. 28

⁷⁵ BÖP ve Hükümet Burslarına ilişkin daha detaylı bilgi için bakınız: Budak. *Kamu Diplomasisi...*, s. 64-70.

Türkiye, 2000’li yıllarda RKY faydalanıcısı ülke pozisyonunu da devam ettirmiştir. Bu süreçte AB ile üyelik müzakereleri sürecinde sağlanan yardımlar bu RKY’nin en büyük kısmını oluşturmuştur. Bununla birlikte bu süreçte Türkiye tarafından sağlanan RKY de istikrarlı olarak arttı. Bu durum kalkınma iş birliği alanında henüz yeni bir aktör olarak kabul edilen Türkiye, elde ettiği ekonomik büyüme ile kalkınma iş birliğindeki rolünü dikkat çekici bir şekilde arttırdı.⁷⁶ 2019 yılında 9.371,77 milyon ABD doları kalkınma yardımı sağlayan Türkiye’nin RKY’si ise 8.666 milyon ABD doları olarak gerçekleşti Şekil 4’te yer aldığı üzere Türkiye’nin 2003-2019 yılları arasında RKY için ayırdığı kaynak, yıllık ortalama 3.017,88 milyon ABD doları olmuştur. Kalkınma yardımlarının milli gelire oranı, 2019 yılında %1,15’e çıkarak BM’nin kalkınma yardımı hedefi olan %0,7’lik oranı aştı. OECD verilerine göre, Türkiye, kalkınma iş birliği kapsamında alıcı ülkelere verilen destek miktarında elde ettiği bu hızlı artışla birlikte OECD DAC üyesi pek çok gelişmiş ülkeyi geride bıraktı. 2019 yılında DAC üyesi ülkeler ile karşılaştırıldığında ABD, Almanya, İngiltere, Japonya ve Fransa’nın ardından en çok yardım yapan ülke sıralamasında altıncı olan Türkiye, yapılan yardımların milli gelire oranında ise lider konumundadır.⁷⁷

Kaynak: TİKA. (2020), Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020, Ankara: TİKA verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

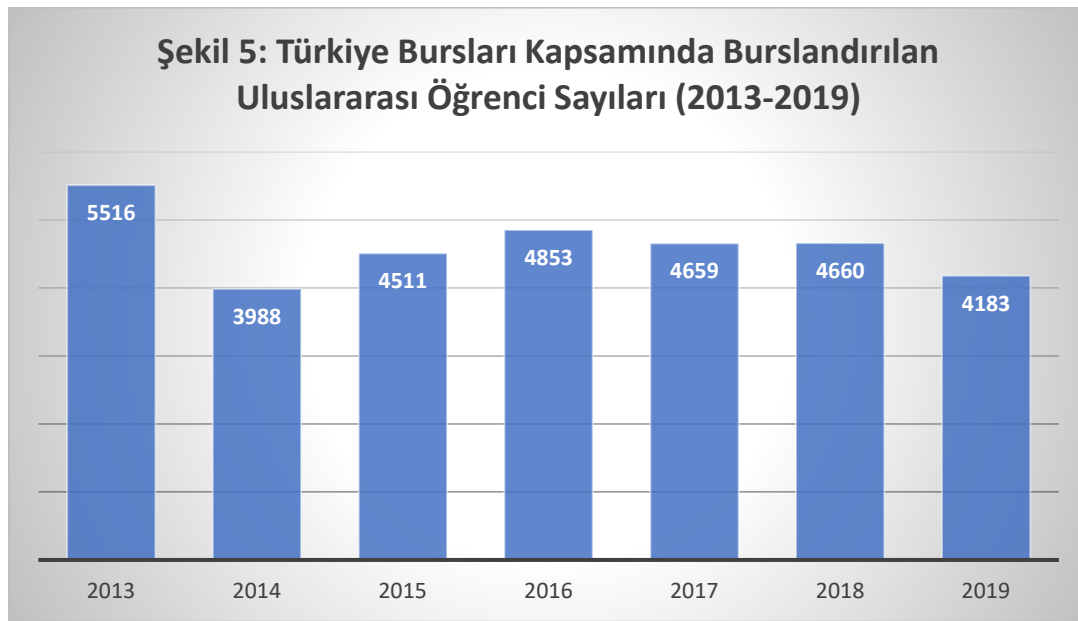
Türkiye’nin 2019 yılında kalkınma yardımlarında en büyük payı 7.541,34 milyon ABD doları ile acil ve insani yardımlar alırken ikinci sırada burs programlarını da kapsayan eğitim yardımları gelmektedir. 2019 yılında eğitim alanında ikili kalkınma yardımları 429,33 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında idari ve sivil altyapının geliştirilmesi, sosyal altyapı ve hizmetler ve sağlık sektörleri Türkiye’nin 2019 yılında RKY yardımlarında öne çıkan

⁷⁶ İpek ve Karagöl, *Geleneksel Kalkınma Yardımı...*; Enver Arpa ve Murat Bayar. “Türkiye’nin Afrika’ya Yönelik Kalkınma Yardımlarının Yardım Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi.” *Bilge Strateji* 11 (21), 2019, s. 201-230; Deniz Göle. “Turkey’s Development Assistance to Fragile States: From Sporadic Actions To System.” *Alternatives Turkish Journal Of International Relations*, 2014, s. 88-104; Ferda Karagöz. “Bir Kalkınma Reçetesi Olarak Dış Yardım: Türkiye’nin Verdiği Resmî Kalkınma Yardımlarının Değerlendirilmesi.” *Türkel Minibaş’a Armağan- Kriz, Kalkınma ve Türkiye Ekonomisi Seçme Yazılar* içinde, Editör Emine Tahsin, İstanbul: Derin, 2013, s. 317-352.

⁷⁷ TİKA. *Türkiye Kalkınma...*, s. 22-23.

sektörler olmuştur. Uluslararası kuruluşlara 2019 yılında sağlanan katkı ise 197,84 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir.⁷⁸

Türkiye'nin eğitim alanında sağladığı kalkınma yardımlarının içerisinde 2012 yılında hayata geçen Türkiye Bursları Programının önemli payı bulunmaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından koordine edilen Türkiye Bursları Programı ile Türkiye'de eğitimlerine devam eden ve büyük bölümü az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden gelen öğrencilere aylık ceph harçlığı ödemelerinin dışında üniversite katkı payları, genel sağlık sigortası, yurt desteği, uçak bileti ve Türkçe eğitimi gibi birçok konuda program kapsamında destek sunulmaktadır. Aşağıda (Şekil 5) görüleceği üzere Türkiye Bursları Programı kapsamında 2013 yılından itibaren her yıl yaklaşık 4.500 yeni öğrenciye burs sağlanmaktadır. Türkiye Bursları Programı kapsamında 2019 yılında toplam 17.000 civarında uluslararası öğrenciye destek sağlanmıştır.⁷⁹

Kaynak: Budak. *Kamu Diplomasisi...*, s. 82.

Türkiye Bursları programı, “... burslandırılan öğrencilerin, kendi ülkelerindeki kalkınmaya katkıda bulunabilmesi için kapasitelerinin ve becerilerinin geliştirilmesi..., ; ülkeleri ile Türkiye arasında var olan akademik, kültürel, sosyal, siyasî ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunması..., en az gelişmiş ülkelerde ve insani kriz durumunun mevcut olduğu ülkelerde eğitimlerini sürdürme imkânından yoksun bırakılan öğrencilere eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması...” amaçları ile yürütülmektedir.⁸⁰ Bu bağlamda Türkiye Bursları Programı eğitim alanında küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik Türkiye'nin çabasının önemli bir yansıması olarak görülmektedir.⁸¹ Türkiye Bursları Programı sistemi geliştirilirken mevcut imkânlarla, ülkelere ilişkin analizlere, öncelik verilen ülkelere, burs sağlanacak ülkelerde ihtiyaç duyulan beşeri sermayeye ilişkin kamu kurumları ve Türkiye'nin dış temsilciliklerinin de görüşleri baz alınarak burslandırma stratejisi belirlenmektedir.⁸² YTB

⁷⁸ A.g.e. s. 20.

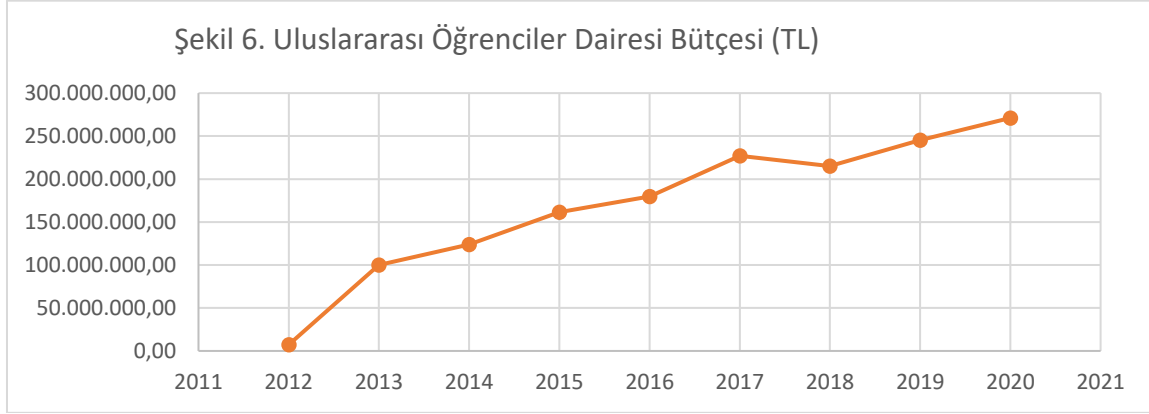
⁷⁹ A.g.e. s. 48.

⁸⁰ Türkiye Bursları. *Türkiye Bursları Yıllık Raporu 2020*. Ankara: YTB, 2021, s. 7.

⁸¹ TİKA. *Türkiye Kalkınma...*, s. 48.

⁸² Budak. *Kamu Diplomasisi...*, s. 81.

bünyesinde yürütülen Türkiye Bursları programını yürüten Uluslararası Öğrenciler Dairesinin bütçe bilgileri (Şekil 6) aşağıda verilmektedir. Türkiye tarafından burs programlarına sağlanan kaynağın istikrarlı olarak artırdığı anlaşılmaktadır. BÖP ve Hükümet Bursları süreçleri ile kıyaslandığında bu gelişme, sadece doğru raporlamadan değil, aynı zamanda “Türkiye Bursları” Programı sayesinde kamu kurumları arasında daha iyi koordinasyon ve iş birliğinden kaynaklanmaktadır.⁸³

Kaynak: YTB Faaliyet Raporlarından derlenmiştir. <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari> (Erişim:10.05.2021)

Türkiye'nin dış yardım politikasının arkasında ise iki temel hedefin öne çıktığı görülmektedir. TİKA yetkililerine göre, dış yardım, politik ve stratejik açıdan, Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin artırılmasına ciddi katkı sağlamakta aynı zamanda büyüyen Türkiye ekonomisi için gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Dış yardımlar bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak gücüne de katkı sağlamaktadır.⁸⁴ Türkiye'nin dış yardımlarının dağılımına ilişkin kararların verilmesinde politik ve ekonomik konular önemli olmasına karşın özellikle son yıllarda bölgesel gelişmeler ve insani krizler belirleyici rol oynayabilmektedir. Komşu Suriye'de meydana gelen iç savaş sonrası Türkiye'ye yönelik mülteci akını ve bu kapsamda sağlanan destekler Türkiye'nin dış yardımlarında acil ve insani yardımların ciddi oranda artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte burs programı, kalkınma yardımlarının farklı ülke ve bölgelere ulaşmasında önemli bir enstrüman olma özelliğini sürdürmektedir. Her yıl artan rakamlarla gerçekleşen ve 2020 yılında 158.168 olan başvurular, ağırlıklı az gelişmiş ve gelişmekte olan 173 ülkeden yapıldı.⁸⁵ Çevrimiçi olarak gerçekleştirilen bu başvurular arasından seçilen öğrencilere sağlanan yükseköğrenim bursları ile Türkiye dış yardım sağladığı ülkeleri çeşitlendirebilmektedir. Program kapsamında Afrika'dan en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan ülkelere sağlanan burslar bu bağlamda dikkat çekmektedir.⁸⁶

Türkiye Bursları programının kapsamında burs sağlanan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları konusunda doğrudan ülkenin ilgili kurumlarından alınacak rapor ve bilgiler doğrultusunda alan-bölüm planlaması yapılması OECD tarafından kalkınma iş birliklerinde benimsenen yaklaşımlardan olan sahiplenebilirliğin artırılması için faydalı olacaktır. Yükseköğrenim burslarının kalkınma yardımları açısından önemini artıran en önemli husus ülkelerin kalkınma çabalarında ihtiyaç duydukları beşerî sermayenin geliştirilmesidir. Bu noktada burslar vasıtası

⁸³ Göle. *Turkey's Development...*, s. 94.

⁸⁴ Musa Kulaklıkaya ve Rahman Nurdun. “Turkey as a New Player in Development Cooperation.” *Insight Turkey*, 2010, s. 132.

⁸⁵ Türkiye Bursları. *Türkiye Bursları...*, s. 25.

⁸⁶ Arpa ve Bayar. *Türkiye'nin Afrika'ya...*, s. 213.

ile yurtdışında eğitim gören uluslararası öğrencilerin ülkelerine dönmeleri kritik önemi haizdir. Yurtdışında eğitim alan öğrenciler açısından ülkesine nazaran daha iyi imkânlar sunan eğitim aldıkları ülke veya diğer gelişmiş üçüncü ülkeler cazip alternatifler olabilmektedir. Burs kapsamında eğitim alacak öğrencilerin ülkelere dönmelerini temin edecek faydalanıcı kişiler ile bir sözleşme/taahhütname yapılması önemlidir. Bunun yanında ülkelerin ilgili kurum ve üniversiteleri ile geliştirilecek iş birlikleri ile bu öğrencilerin istihdamları konusunda yapılacak anlaşmalar mezuniyet sonrasında bu kişilerin ülkelere dönmelerini teşvik edecektir. Bu vesile ile elde edilen bilgi ve tecrübenin de ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlara aktarımı da daha etkin olarak gerçekleştirilebilecektir.

Sonuç

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına diğer ülkelerin destek olması bağlamında dış yardımlar, uluslararası ilişkilerde özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli bir dış politika aracı olarak ortaya çıktı. Makalede de tartışıldığı üzere kalkınma kavramı, yardım sağlayan ülkelerin kendi çıkarları ile yararlanan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları arasındaki çatışma ve dış yardımların etkinliği konusu halen önemli tartışma konuları olmaya devam etmektedir. BM BKH ve SDG gibi uluslararası kabul görmüş kalkınma yardımı stratejileri, yardım sağlayan ülkeleri yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı sağlamak için daha fazla kaynak aktarmaya yönlendirmiş olsa da birkaç istisna dışında “en az gelişmiş ülke” kategorisindeki ülkeler ve sayıları değişmemektedir. Bu durum kalkınma yardımlarının etkisizliği tartışmalarının en temel problemlerinden biri olmaya devam etmesine neden olmaktadır. Dış yardım kararlarının, yardım alan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları göz önüne alınsa dahi, ağırlıklı olarak yardım sağlayan ülkelerin çıkarları doğrultusunda alındığı makalede ele alınan ülke uygulamalarında da görülmektedir. Kalkınma yardımlarının amaç ve çerçevesini belirleyen, RKY tanımı ve yardımla ilgili kavramlar büyük ölçüde benzer fikirlere sahip yardım sağlayan ülkeler tarafından belirlenmektedir. Yararlanıcı ülkeler tarafından bu tanımlara itiraz edil(e)memiştir. Bu çerçevede kalkınma yardımının nasıl tanımlanacağına, ne kadar yardımın verilmesi gerektiğine ve nasıl verileceğine yardım sağlayan ülkeler karar vermektedir. OECD DAC üyesi 30 ülke aynı zamanda RKY referans belgelerinin oluşturulmasında karar vericilerdir.

Bu durum makalede de ortaya konulduğu üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin beşeri sermaye ihtiyaçlarının karşılanması için uluslararası burs programlarının önemini azaltmamaktadır. DAC üyeleri ve yükselen yeni ülkelerin RKY’lerinde uluslararası burs programları yer almaktadır. Ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarına ve bu ihtiyaçlarına cevap verebilecek beşeri sermayenin gelişimine katkı sunan uluslararası burs programlarının kapsamına da yardım sağlayan ülkeler karar vermektedir. Seçili ülkelerin uluslararası bursluluk programlarının hedefleri ve uygulama politikalarına yönelik yapılan analizler bu durumu teyit etmektedir. Bununla birlikte yardım sağlayan ülkelerin avantajlı oldukları ve marjinal katkılarının fazla olabileceği alanlarda sunacakları dış yardımların ülkelerin kalkınma ihtiyaçları ile uyumlulaştırılması hayati öneme sahiptir. Brezilya ve Türkiye uygulamalarında ele alındığı üzere gelişmekte olan ülkeler ile benzer sosyo-ekonomik şartları taşıyan ülkelerin geliştirdikleri programlar öne çıkmaktadır. Ülkelerin kapasite ve sınırlılıklarını göz önüne almayan programlar, ülkelerindeki potansiyeli değerlendiremeyen, kaynaklarını heba eden yönetimlerin devamlılığını sağlayan birer enstrüman olmaktan öteye gidememektedir. Bu bağlamda kalkınma hedefleri ve ihtiyaç tanımlamalarının da tüm ülke halkını, imkân ve kabiliyetlerini göz önüne alınarak yapılması zorunluluktur.

Ülkelerin kalkınma çabalarında en büyük ihtiyaçları olan nitelikli beşerî sermayenin geliştirilmesi bağlamında sağlanabilecek en önemli katkılardan birisi de eğitim alanındaki dış yardımlardır. Bu bağlamda gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerin uluslararası öğrencilere yönelik yürüttükleri burs programları kalkınma yardımlarının önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Beşerî sermayenin geliştirilmesinde ilköğretimin yaygınlaştırılmasına yönelik yapılacak yardımların kalkınma açısından daha verimli olacağı, burs programları kapsamında sağlanan kaynakların yardım sağlayan ülkelere çıkmadığı eleştirileri de gündeme getirilmektedir. Akademik eğitim yanında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma tecrübelerinin aktarılabilirdiği, bu vesile ile ülkelerin sosyal altyapılarının gelişmesine de katkı sağlayan burs programları yaygınlaşmaya devam etmektedir. Japonya ve Almanya örneklerinde ele alındığı üzere ülkeler özellikle kendi kalkınma serüvenlerinde öne çıkan, önem verdikleri alanlarda eğitim programlarını öncelemektedir. Uluslararası burslar ülkelerin kalkınma iş birliği hedefleri yanında ABD, Çin, Avustralya uygulamalarında değerlendirildiği üzere diğer ülkelerle ikili siyasî ve ekonomik alanda ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında da önemli bir araç olarak görülmektedir. Uluslararası burslardan faydalanan uluslararası öğrenciler iki ülke arasında sosyal-kültürel farkındalık ve etkileşimin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Burslar, odak noktası insan olan beşerî gelişime destek sağlayan bir araç olduğu için kalkınma ve gelişme süreçlerine katkıları da karmaşıktır. Bu nedenle bursların kalkınma süreçlerindeki etkinliğine yönelik değerlendirmeler diğer kalkınma yardımlarının etkinlik değerlendirilmelerinden farklı olmak durumundadır. Bursların son ürünü olan mezunların mobil olmaları da değerlendirme çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte eğitim programlarının uygunluğu, içeriği, tasarımı, sunumu ve faydalanıcı ülkelerin ihtiyaçlarını temel alması bu bağlamda önem kazanmaktadır. Bu süreçte ülkelerinin dönüşümünde önemli roller oynaması muhtemel, yüksek kapasiteli öğrencilerin seçilmesi kritiktir. Akademik eğitim dışında, sosyal ve kültürel olarak da devamlı yeni sınamalara uzun süre maruz kalacak bu kişilerin sosyal liderler olmaları beklenmeli, program sırası ve sonrasında liderlik vizyonlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Akademik başarı yanında insanlar arasındaki güçlü bağların ve iyi niyetin beslenmesine sistematik bir odaklanmanın, bursların etkililiğinin değerlendirilmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir konu olduğu unutulmamalıdır. Kalkınma yardımları açısından burs programlarının etkinliğinin artırılmasında faydalanan ülkelerinin kalkınma ihtiyaçları ile yardım sağlanan ülkelere burs verilen alan-bölüm planlamalarının uyumlulaştırılması önemli bir stratejik amaç olarak belirlenmelidir.

Burs programlarının en önemli hedeflerinden birisi de eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin ana vatanlarına dönerek ülkelerinin kalkınma çabalarına destek sağlamalarını temin edecek mekanizmaları da geliştirmek olmalıdır. Sınırlılıklar sebebi ile makalede ele alınamayan uluslararası burs programlarından faydalanarak mezun olan kişilerin ülkelerinin kalkınma çabalarında oynadıkları rollere ilişkin gelecekte yapılacak çalışmalar faydalı olacaktır.

Kaynakça

- ABC. *Brazilian Cooperation for International Development: 2005-2009*. Brasilia: Brazilian Cooperation Agency (ABC), IPEA, 2011.
- ActionAid. *Real Aid: Ending Aid Dependency*. London: Action Aid International, 2011.
- Arpa, Enver, ve Murat Bayar. «Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımlarının Yardım Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi.» *Bilge Strateji* 11, no. 21 (2019): 201-230.
- Bettie, Molly. «Exchange diplomacy: theory, policy and practice in the Fulbright Program.» *Place Branding and Public Diplomacy*, 2019: 212-223.
- Budak, Muhammet Musa. *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Burs Programları ve Türkiye Uygulamaları*. Ankara: Nobel, 2021.
- Budak, Muhammet Musa, ve Hacı Murat Terzi. «Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries.» *Bilig*, 2021: 229-253.
- Burges, Sean. «Brazil's International Development Co-operation: Old and New Motivations.» *Development Policy Review*, 2014: 355-374.
- CampusChina. *Introduction to Chinese Government Scholarships*,. 15 5 2021. https://www.campuschina.org/content/details3_74776.html (erişildi: 5 15, 2021).
- CIDCA. *China's International Development Cooperation in the New Era*. Beijing: Chinese International Development Cooperation Agency (CIDCA) , 2021.
- . «China's Foreign Aid (2014).» *CIDCA*. 9 8 2018. http://en.cidca.gov.cn/2018-08/09/c_261152.htm (erişildi: 5 16, 2021).
- DAAD. *Annual Report 2019*. Bonn: DAAD, 2020.
- . *Development Cooperation*. 2021 05 2021. <https://www.daad.de/en/the-daad/what-we-do/sustainable-development/short-portrait/> (erişildi: 05 15, 2021).
- Davies, Martyn, Hannah Edinger, Nastasya Tay, ve Sanusha Naidu. *How China delivers development assistance to Africa*. Johannesburg: Centre for Chinese Studies, University of Stellenbosch, 2008.
- DFAT. *Australia Awards*. 15 5 2021. <https://www.dfat.gov.au/people-to-people/australia-awards>.
- . «Australia Awards Information Brief.» *DFAT*. 12 05 2021. <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-awards-statistical-profile.pdf> (erişildi: 05 16, 2021).
- DFID. *Department for International Development Annual Report and Accounts 2019-20*. Melbourne: DFID, 2020.
- Dong, Lili, ve David W. Chapman. «The Chinese Government Scholarship Program: An Effective Form Of Foreign Assistance?» *International Review of Education*, 2008: 155-173.

- Dreher, Axel, Peter Nunnenkamp, ve Rainer Thiele. *Does Aid for Education Educate Children? Evidence from Panel Data*. Zurich: Swiss Federal Institute of Technology Zurich, 2006.
- EACEA. *Grants*. 15 5 2021. https://www.eacea.ec.europa.eu/grants_en (erişildi: 5 15, 2021).
- ErasmusPlus. *About Erasmus Mondus*. 15 5 2021. http://www.erasmusplus.ac.me/?page_id=5718&lang=en (erişildi: 5 15, 2021).
- Foster, Daniella M. «The Fulbright Legislation: Cultural Diplomacy and the Development Dichotomy.» *Writing Across the Curriculum* içinde, yazar Anne Ridder, 101-120. Georgetown University, 2008.
- Göle, Deniz. «Turkey's Development Assistance to Fragile States: From Sporadic Actions To System.» *Alternatives Turkish Journal Of International Relations*, 2014: 88-104.
- Gülseven, Yahya. «An Assessment Of The Measurement Of Official Development Aid: Uncertainties And Inconsistencies.» *Avrasya Etüdüleri* 26, no. 58 (2020): 5-29.
- IIE. *2019 At A Glance*. Washington: Institute of International Education (IIE), 2020.
- İpek, Esat. «Kalkınma Yardımları Bağlamında Türkiye'nin Benimsediği Yaklaşımın Özgünlüğü.» *Avrasya Etüdüleri* 26, no. 58 (2020): 61-89.
- İpek, Esat, ve Erdal Tanas Karagöl. «Geleneksel Kalkınma Yardımı Anlayışına Eleştirel Bir Bakış.» *OPUS* 10, no. 15 (2020): 5410-5437.
- JICA. *JICA Annual Report Data Book 2020*. Tokyo: JICA, 2020.
- . *The Project for Human Resource Development Scholarship (JDS)*. 15 5 2021. https://www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/grant_aid/types_jds.html (erişildi: 5 15, 2021).
- Kalkınma Bakanlığı. *Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği, Metotlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, 2015.
- Karagöz, Ferda. «Bir Kalkınma Reçetesi Olarak Dış Yardım: Türkiye'nin Verdiği Resmi Kalkınma Yardımlarının Değerlendirilmesi.» *Türkel Minibaş'a Armağan - Kriz, Kalkınma ve Türkiye Ekonomisi Seçme Yazılar* içinde, yazar Emine Tahsin, 317-352. İstanbul: Derin, 2013.
- Kim, Jinyoung. «Economic analysis of foreign education and students.» *Journal of Development Economics*, 1998: 337-365.
- Kulaklıkaya, Musa. «Kalkınma Yardımında Dünyadaki Son Trendler ve TİKA.» *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, no. 31 (2011): 14-29.
- Kulaklıkaya, Musa, ve Rahman Nurdun. «Turkey as a New Player in Development Cooperation.» *Insight Turkey*, 2010: 131-145.
- Lancaster, Carol. *Foreign Aid : diplomacy, development, domestic politics*. Chicago: The University of Chicago, 2007.
- Lewis, Sian. *Funding for higher education: Facts and figures*. 04 03 2009. <https://www.scidev.net/global/features/funding-for-higher-education-facts-and-figures/> (erişildi: 5 16, 2021).

- Mahmat, Kürşat. *Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Yardımları: Orta Asya Cumhuriyetleri Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans tezi, 2008.
- Marginson, Simon. «The public/private divide in higher education: Aglobal revision.» *Higher Education*, 2007: 307–333.
- Matthews, David. *Higher education bolsters UK soft power*. 14 2 2014.
<https://www.timeshighereducation.com/news/higher-education-bolsters-uk-soft-power/2011196.article> (erişildi: 5 16, 2021).
- . *UN criticises rich countries over educational aid*. 1 2 2014.
<https://www.timeshighereducation.com/news/un-criticises-rich-countries-over-educational-aid/2010965.article> (erişildi: 5 16, 2021).
- McEvoy, Peter. *Cooperation, Complexity and Adaptation: Higher Education capacity initiatives in international development assistance programmes in sub-Saharan Africa*. Dublin: Dublin City University, 2018.
- McMahon, Walter W. *Higher Learning, Greater Good: The Private and Social Benefits of Higher Education*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009.
- Medica, Karen. «International Students – Understanding the Motives for Higher Education as Development Aid .» *ISANA International Academy Association Conference*. Melbourne: ISANA, 2010. 1-8.
- Morgenthau, Hans. «A Political Theory of Foreign Aid.» *The American Political Science Review* 56 no: 2 (1962): 301-309.
- Mukilima, Joel Imbisi. *Development Assistance in Kenya: An Evaluation Of German Donor Aid in Post Independent Kenya, 1963-2003*. Nairobi: Kenyatta University, 2015.
- Nolan, Peter Gordon. *Australian Development Scholarships: Returns on Investment*. Melbourne: The University of Melbourne, 2011.
- Nye, Joseph S. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu: Yumuşak Güç*. Ankara: Elips, 2005.
- OECD. *Aid (ODA) by sector and donor [DAC5]*. 29 5 2021.
<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=Table5> (erişildi: 5 29, 2021).
- . *DAC Glossary of Key Terms and Concepts*. 15 5 2021. <https://www.oecd.org/dac/dac-glossary.htm> (erişildi: 5 15, 2021).
- OECD. *Development Co-operation Report 2020*. Paris: OECD, 2021.
- OECD. *OECD International Development Statistics 2018*. Paris: OECD, 2019.
- . *Official development assistance – definition and coverage*. 15 5 2021.
<https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm> (erişildi: 5 15, 2021).
- OECD. *The Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action*. Paris: OECD, 2008.
- . «Total flows by donor (ODA+OOF+Private) [DAC1].» *OECD Stat*. 14 05 2021.
<https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TABLE1&lang=en>

- Perna, Laura W., Kata Orosz, Bryan Gopaul, Zakir Jumakulov, Adil Ashirbekov ve Marina Kishkentayeva. «Promoting Human Capital Development: A Typology of International Scholarship Programs in Higher Education.» *Educational Researcher* 43, no. 2 (2014): 63-73.
- Schwab, Klaus. *The Global Competitiveness Report: 2013-2014*. Geneva: World Economic Forum, 2013.
- Sheng-Kai, Charles Chia. *Higher education scholarships as a soft power tool: an analysis of its role in the EU and Singapore*. Singapore: EU Center in Singapore, 2015.
- The World Bank. *Higher Education: A lesson from experiences*. Washington: The World Bank, 1994.
- TİKA. *Kalkınma Yardımlarına İlişkin Tanımlar ve Örnekli Açıklamalar*. Ankara: TİKA, 2010.
- . *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019*. Ankara: TİKA, 2020.
- Tosunoğlu, Şebnem. «Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası: Eğilimler Ve Hedefler.» *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4, no. 10 (2015): 8-29.
- Turner, Marianne, ve Samuel M. Makinda. «Contextualising Aid Effectiveness: Australia's Scholarship Program in Africa.» *The Australasian Review Of African Studies*, 2013: 40-60.
- Türkiye Bursları. *Türkiye Bursları Yıllık Raporu 2020*. Ankara: YTB, 2021.
- UN. *The Millennium Development Goals Report 2015*. New York: UN, 2015.
- Urcan, Ceren. «Donör Ülke Olarak Türkiye ve Türkiye'nin Ortadoğu Yardımları.» *Akademik Ortadoğu* 10, no. 2 (2016): 1-29.
- USAID. *The Agency Financial Report (AFR)*. Washington: USAID, 2021.
- USAID. *USAID Education Policy*. Washington: USAID, 2018.
- Yamada, Kohei. *Paradox of Scholarship Aid: Examining the donor's motivation of educational aid with a focus on Japan and South Korea*. Hague: Institute of Social Studies, 2014.
- Zimmermann, Felix ve Kimberly Smith. «More Actors, More Money, More Ideas For International Development Co-operation.» *Journal of International Development*, 2011: 722-738.